

Treball Final de Grau

El comentari inèdit de Josep Tastú a un sonet català de Serra i Postius: edició i estudi

Paula Soler i Mascort

Tutor: Francesc Feliu Torrent

Grau en Llengua i Literatura catalanes

Facultat de Lletres, UdG

Promoció 2019/2023

Juny 2023

El comentari inèdit de Josep Tastú a un sonet català de Serra i Postius: edició i estudi

Resum: En aquest Treball de Final de Grau es fa una edició crítica de l'últim foli de la *Grammaire cathalane* de Josep Tastú, en el qual l'autor transcriu i comenta el sonet *Si vas a Monserrat...* de Pere Serra i Postius, publicat dins l'obra *Epítome histórico del portentoso santuario y real monasterio de Nuestra Señora de Monserrate* (1747). El treball es divideix en dues parts: per una banda, es fa una aproximació a la vida i obra de Pere Serra i Postius i del rossellonès Josep Tastú; per l'altra, l'edició del text amb les notes corresponents per comprendre millor els continguts. Així com un estudi dels comentaris de Tastú per analitzar si va fer una bona lectura del poema.

Paraules clau: Josep Tastú, Pere Serra i Postius, manuscrit, Montserrat, *Si vas a Monserrat...*, *Grammaire cathalane*.

An unpublished commentary of Josep Tastú in a Catalan sonnet of Serra i Postius: edition and study

Abstract: This final thesis consists of a critical edition of the last sheet of the *Grammaire cathalane* by Josep Tastú, who transcribes and comments the sonnet of Pere Serra i Postius *Si vas a Monserrat...*, which was published in *Epítome histórico del portentoso santuario y real monasterio de Nuestra Señora de Monserrate* (1747). This work is divided into two parts: on the one hand, an approach to the life and works of Pere Serra i Postius i Josep Tastú; on the other hand, the edition of the text and the needed notes for a better understanding of the contents. As well as a study of Tastú's comments to analyze whether he did a good reading of the poem.

Keywords: Josep Tastú, Pere Serra i Postius, manuscript, Montserrat, *Si vas a Monserrat...*, *Grammaire cathalane*.

Taula de continguts

1. Introducció	3
2. Metodologia	6
3. La gramàtica catalana inèdita de Josep Tastú	7
4. Pere Serra i Postius com a model literari del XVIII	15
5. El sonet <i>Si vas a Montserrat...</i>	21
6. Edició del foli 308 del manuscrit de Tastú	26
6.1. Disposició del text	26
6.2. Criteris d'edició	27
6.3. Edició del text	29
7. La llengua de Pere Serra i Agustí Eura	36
8. El treball filològic de Tastú	41
9. Conclusions	44
10. Bibliografia	46
11. Annexos	48

1. Introducció

En el present treball es fa una edició crítica de l'últim foli de la *Grammaire cathalane* de Josep Tastú, en el qual l'autor transcriu i comenta el sonet *Si vas a Montserrat...* de Pere Serra i Postius, que és un fragment d'un manuscrit inèdit que no ha estat estudiat fins ara. Des d'un principi, la meua idea era fer un treball que tingués tant una part de llengua, com una de literatura. Aquesta opció, que em va proposar el meu tutor, a qui estic molt agraïda, s'adequa perfectament als meus interessos. A més, permet donar llum a un text oblidat, valorar-ne la qualitat literària i estudiar-lo.

Ens trobem amb dos mons bastant diferents. Per una banda, el de Pere Serra i Postius és la Barcelona de finals del segle XVII i principis del XVIII, quan va tenir lloc la guerra de Successió, i cada cop s'anaven aplicant més polítiques lingüístiques que restringien l'ús del català culte. Per altra banda, Josep Tastú és un erudit rossellonès del segle XIX, i el seu món va ser el trànsit final de les monarquies absolutes que havien dominat Europa des de l'edat mitjana cap als estats nació liberals dels nostres dies. En aquells moments es van fer grans avenços en el terreny de l'alfabetització a partir de tot un seguit de normes lingüístiques, que van consolidar les llengües d'estat com a les úniques de l'educació. Pel que fa a l'àmbit català durant el segle XIX, van continuar apareixent apologies de defensa de la llengua i es va iniciar el procés de codificació amb la *Gramàtica i apologia de la llengua catalana* (1815) de Ballot. Aquesta publicació va donar principi a una tradició gramatical que va ser seguida per diferents autors com Antoni de Bofarull, Adolf Blanch o el mateix Josep Tastú.

Tant Serra i Postius, com Josep Tastú, són dos erudits antics que avui dia encara romanen bastant desconeguts, fins i tot pels mateixos filòlegs; i ho eren per mi abans de començar aquest projecte. Per tant, un altre dels objectius a l'hora de fer aquest treball és donar a conèixer aquests dos autors, que no han estat gaire estudiats, ni ells, ni la seva obra, i al seu voltant encara hi ha més preguntes que respostes. No se'n troba informació abundant i gran part de la seva obra roman manuscrita. Tot això ha aportat complexitat a la meua recerca.

He emprès un treball de caràcter filològic que consta de dues parts. La primera, s'inicia amb l'explicació de la vida i l'obra de Josep Tastú, un erudit que va treballar d'impressor bona part de la seva vida i la resta la va dedicar a la col·lecció i estudi de diferents obres. El fet que fos rossellonès va potenciar que la seva erudició s'inscrigués en un context plenament francès i això ha limitat la seva fama al Principat. Pel que fa a la seva producció, en destaca la *Grammaire cathalane*, que es troba a la Biblioteca Mazarina de París, i resta inèdita. Així

doncs, un dels meus propòsits va ser poder-la veure en persona i consultar-la, i això va acabar sent possible el 18 de febrer de 2023, aprofitant que vaig anar a visitar París amb la meua família.

A continuació, s'introdueix la figura de Pere Serra i Postius, un barceloní polifacètic que va ser comerciant, escriptor, bibliòfil, home d'arxiu, historiador, poeta i acadèmic. Les seves dues grans preocupacions van ser la historiografia catalana i la religió, i destaca la seva tasca de recopilació de fonts antigues i inèdites. Tot i que ha estat més estudiat que Tastú, encara no s'ha reconegut prou Serra i Postius com a continuador dels treballs historiogràfics dels cronistes del segle XVII. Amb relació a la seva obra, es fa per primer cop un comentari del sonet *Si vas a Monserrat...*, tant de la part formal, com del contingut, sense altra referència que la meua capacitat interpretativa, atès que no hi ha bibliografia prèvia sobre el text. En aquest poema es parla bàsicament de la muntanya de Montserrat, un dels símbols de la catalanitat, que ha estat font d'inspiració per a molts autors catalans. S'hi tracten diferents temes relacionats amb aquest indret, com ara la sala de llànties, l'ermita de Sant Dimes, etc. Com que són aspectes dels quals no n'havia sentit a parlar, i com que Montserrat és un lloc proper, hi vaig anar per poder-ho veure amb els meus propis ulls.

La segona part del treball és més pràctica. Primer de tot s'inclou l'edició crítica del foli 308 del *Manuscrit 4512* de Josep Tastú que consta del text català de Serra i Postius, la traducció francesa de Tastú, i de les notes que aquest mateix autor va afegir al final. L'edició de textos és una branca de la filologia que no hem tocat al llarg de la carrera i tenia ganes d'endinsar-m'hi i saber realment quin és el seu funcionament perquè, tot i que no és una tasca senzilla, és essencial per tal de conèixer millor els textos i els autors.

Seguidament, s'analitza la llengua utilitzada per Serra Postius i Agustí Eura, de qui Tastú adjunta uns versos en un dels comentaris. Sobretot, es para especial atenció als mots rima del poema perquè la majoria són monosíl·labs acabats amb un so oclusiu, i això no pot ser casualitat. La suposada aspror dels mots i l'abundància de paraules d'una sola síl·laba eren dos dels grans temes que els autors catalans moderns defensaven a les apologies del català.

Finalment, l'últim apartat del treball gira al voltant de la pregunta: Tastú va entendre correctament el poema? Per poder donar una resposta s'analitzen les notes que va afegir al final del foli i tot apunta que, essent el català la seva llengua materna, essent un erudit i un bon historiador, en va fer una lectura plausible.

A part de tot això, a les últimes pàgines del treball hi ha adjuntades fotografies del foli 308 del manuscrit original, de la portada de *l'Epítome*, i del sonet escrit pel mateix Serra i Postius.

Sigui com sigui, aquest treball només se centra en l'última pàgina del manuscrit, tot i que es tenen en compte les altres parts i el context general en què es troba. Els continguts que Tastú tracta en la gramàtica i els textos exemplificatius que afegeix a la segona part suposen un material tan extens que no es pot estudiar en un treball d'aquestes característiques. Per tant, encara resta per fer una edició crítica del manuscrit sencer, que podria ser una possible futura tesi doctoral, per tal de publicar i donar a conèixer al públic la *Grammaire cathalane* de Tastú, una de les primeres gramàtiques catalanes, encara que posterior a la de Ballot.

2. Metodologia

La primera part del treball, en la qual s'introdueix el context del manuscrit i la vida i l'obra de Pere Serra i Postius i Josep Tastú, es configura a partir de l'estudi de fonts bibliogràfiques de referència. No hi ha informació abundant sobre els autors i això ha suposat fer una intensa tasca de recerca. Pel que fa al comentari del sonet, no he pogut extreure cap altra informació que la que jo mateixa he sabut interpretar. Així doncs, seria interessant que algú altre l'analitzés per a poder comparar opinions i punts de vista.

A la segona part, com que es tracta d'editar i estudiar un foli d'un manuscrit, s'utilitza la metodologia pròpia de l'edició de textos. Tal com es veurà més endavant, això implica fer una descripció del manuscrit, transcriure el text, ajustar la llengua d'acord amb uns criteris d'edició, i posar notes addicionals a peu de pàgina. Per realitzar l'edició del foli 308 del manuscrit de Tastú he seguit els criteris de l'Editorial Barcino. Aquest tipus d'edició s'anomena «sistema Els Nostres Clàssics» (ENC) i, tot i que no contribueix gaire a millorar la llegibilitat del text editat, ha estat escollida perquè és la que es fa servir habitualment per editar obres en un context acadèmic.

A continuació, he incorporat la traducció al català de les notes en francès antic de Tastú per tal de facilitar la comprensió al lector i a mi mateixa. Com que no domino aquesta llengua, a l'hora de traduir he consultat el diccionari *WordReference.com* i m'han ajudat persones properes que tenen un bon nivell de francès.

Per a la redacció del treball acadèmic, faig ús dels criteris propis i habituals de la redacció de treballs d'aquesta mena, que emparen el sistema de citació bibliogràfica de la 7a edició del manual de l'*American Psychological Association* (APA). D'acord amb aquests criteris, les citacions al text es presenten entre parèntesis i s'indica el primer cognom, l'any i la paginació. Tot això i la resta de materials utilitzats es remeten a la bibliografia final.

A part de tot això, a les notes a peu de pàgina no s'assenyala quina és la procedència de cada definició perquè les fonts són gairebé sempre les mateixes. Per una banda, les que descriuen el significat d'un mot provenen del Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB); per altra banda, es pren de l'Enciclopèdia la informació de les notes que aporten definicions de termes i les de dades bibliogràfiques dels autors esmentats en el text. Així doncs, només s'indica la font si s'extreu d'algun altre diccionari pel fet que només passa en pocs casos.

3. La gramàtica catalana inèdita de Josep Tastú

Josep Tastú, fill d'un important impressor anomenat Pierre Tastú, va néixer a Perpinyà el 22 d'agost del 1787. Ens trobem davant d'un erudit rossellonès de la primera part del segle XIX i, tant ell com el seu període, han estat mal atesos en els estudis de filologia catalana.

A la fi del segle XVIII, els efectes i la repercussió de la Revolució Francesa van ser nefastos per a les llengües regionals del territori francès i les dels voltants, ja que es van veure greument afectades per la ideologia profundament nacionalista de l'imperi al llarg del segle XIX. Ens trobem en un context en què les llengües sense estat no tenien accés a l'administració, a la justícia, a la premsa i als mitjans de comunicació ni, sobretot, al món de l'ensenyament. Un exemple de tot això és el cas del català, que és una llengua minoritzada que no va aconseguir ser llengua d'estat. El notari i historiador Fabre de Llaró, l'any 1868, va rebutjar la presentació d'un text en un concurs literari de la zona del Rosselló perquè estava escrit en català. Ho va dir amb les següents paraules: «Respectons-la dans son passé... mais ne tentons aucune restauration qui pourrait nuire à l'ordonnance architecturale de l'édifice moderne» (Respectem-lo en el seu passat... però no intentem cap restauració que pugui perjudicar l'ordre arquitectònic de l'edifici modern). És a dir, el català, «la langue de nos aïeux», era la llengua del passat, la maternal, que no tenia cabuda en aquesta nova situació. Per tot això, no hem de fer res per tal «d'augmenter son influence» (Citat per Vila, 2017, p.2).

Aquesta defensa del francès com a única llengua oficial i la voluntat de supressió dels *patuesos*¹ va fer que grups d'erudits del Rosselló se centressin en l'estudi del català perquè se sentien estretament vinculats a 'la llengua dels avis'. La majoria pretenien treballar per un millor coneixement del català per tal de demostrar que és una llengua amb una gramàtica i una producció literària sòlida i independent que no està supeditada a l'occità. Tot i això, no van actuar per intentar capgirar la política educativa i administrativa per tal que afavorís una escletxa en l'ús del català. Alguns d'aquests erudits rossellonesos van ser el mateix Josep Tastú, Bernard Alart, Francesc Cambouliu i Pere Vidal, i d'altres. Molts d'ells van publicar monografies locals en francès amb profitoses cites i annexos de documents catalans, però ni aquests autors ni les seves obres s'han tingut gaire en compte a les històries sobre la llengua catalana.

¹ Del francès antic *patoier*, 'parlar amb escarafalls', és una denominació pejorativa sorgida a França per a referir-se, despectivament, als parlars perifèrics del centre cultural i que es consideraven corromputs.

Tornant a la bibliografia del nostre autor, Tastú va iniciar els seus estudis al col·legi municipal de Perpinyà i s'hi va estar fins al 1814, que s'establí a París. A la gran capital francesa va col·laborar de manera activa en diferents diaris de l'oposició com *Le Constitutionnel* ('El Constitucional'). Un any més tard, va elaborar, juntament amb altres intel·lectuals, el *Dictionnaire des girouettes* ('Diccionari dels giracamises'), de fort component polític, i també va editar el periòdic *Le Nain jaune* ('El nan groc'). Poc després, va fundar el diari *La Renommée* ('La Fama'), però només se'n van fer vint-i-cinc publicacions perquè les autoritats van dictar que fos tancat. Mentrestant, va decidir completar la seva formació amb l'estudi del català, una llengua que li resultava familiar pel seu origen rossellonès.

El 1816 es va casar amb la poetessa Sabine Casimire Voïart,² reconeguda pel pseudònim masculí Amable Tastú, amb qui va tenir a Eugène, el seu únic fill, i al cap de poc, van tornar a la ciutat d'origen de Tastú. De nou a Perpinyà, va ser redactor de la *Feuille d'affiches* ('Full de cartell') i del *Journal de Perpignan* ('Diari de Perpinyà') i, mentrestant, va estar uns quants mesos treballant i dirigint la impremta del seu pare, anomenada *P. Tastu père et fils*. El 1819 es va posar en venda la impremta dels germans Beaudouin i Tastú hi va veure una gran oportunitat, així que quan l'agost de 1822 va obtenir la llicència oficial d'impressor, va comprar aquesta impremta i es va establir definitivament a París. La impremta dels germans Beaudouin estava situada al carrer de Vaugirard, treballava per al partit liberal i s'hi van publicar obres de renom, així com el primer recull de poesia d'Amable Tastú. No obstant això, el negoci va caure el juliol de 1831 i va passar a pertànyer a Jacques-Henry Dupuy. La família Tastú es va arruïnar econòmicament i va subsistir gràcies a les publicacions de l'Amable Tastú i a la feina que el seu marit va trobar a la Bibliothèque de Sainte-Geneviève.

A partir de llavors, Tastú col·leccionava llibres francesos, espanyols, portuguesos o italians manuscrits que li van permetre tenir una biblioteca plena de volums i dedicar-se plenament a l'estudi de la filologia i la bibliografia romàniques. Del 1833 al 1837 va col·laborar en els treballs del secretari permanent de l'Acadèmia Francesa. Llavors va viatjar al Principat i a les Balears a la recerca de materials filològics i literaris, com alguns manuscrits d'Ausiàs March i d'altres de Joan Pujol.³

² Sabine Casimire Voïart (1798-1885) era una poetessa francesa, coneguda pel pseudònim masculí Amable Tastú. També era autora de crítica literària i una de les seves obres més conegudes és *La Chevalerie française* (1821).

³ Joan Pujol era un prevere de Mataró que es va dedicar a la poesia. La seva obra completa es conserva en dos testimonis: un manuscrit localitzat a París i un altre titulat *La singular i admirable victòria que per la gràcia de*

Josep Tastú va ingressar a l'Acadèmia de la Història de Madrid i a l'Acadèmia de Ciències i Arts de Mallorca. A més, va ser membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i es va relacionar amb altres erudits catalans de l'època, com Joaquim Maria Bover o Torres Amat,⁴ amb qui va mantenir una correspondència literària molt intensa i va col·laborar en el seu diccionari *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña* (1836). També va tenir una bona relació amb François Raynouard⁵ que a principis del segle XIX es va proposar fer una gramàtica comparada entre les llengües romàniques. Josep Tastú va col·laborar en la seva obra quan va ser secretari de l'Académie Française de 1833 a 1837.

Finalment, va morir a París el 2 de gener del 1849 sense haver pogut completar totes les tasques que s'havia proposat. Se'l recorda, en paraules de Jacint Verdaguer, com «Un dels primers rossellonesos qu'escrigueren en català i prengueren en lo segon terç de la prop-passada centúria la defensa de la nostra llengua» (Citat per Creixell, 1987, p.529).

Pel que fa a la seva obra, en una de les cartes que Josep Tastú va escriure a Raynouard, l'escriptor exposa, per una banda, l'amor per la seva llengua materna: «Aquella bella y rica lengua fon la primera quel escrivà de la present parlà en las faldas de la seua dida y sab vosté que cosa mamada no fon mai despreciada». Per l'altra, els projectes que tenia pensats:

Jo he vist que podria compondrer y treure a llum, si Déu em do pa y vida:

1. Una autographia y bibliographia catalana com sis deya d'aragonesos, valencians, catalans, majorquins, rossellonesos, napolitans y sicilians, escrita en llengua francesa.
2. Una biographia d'aquests y altres ahont se trobaran mesclats pagesos y juglars y sants, donas de Déu y del mal esperit.
3. Un diccionari català y francès com may fon fet y que falta en terras catalanas.
4. La traducció d'una crónica de catalans escrita mentres que Carlos v tronaba pel món.
5. Un cançoner d'obres enamorades del sigle xv.
6. Una traducción del caballer esforçat Partinobles de Bles.

N.S.D. obtingué el sereníssim senyor don Juan d'Àustria de la potentíssima armada turquesca, que es va publicar el 1573 a Barcelona i es coneix amb el nom de Lepant (1573).

⁴ Fèlix Torres i Amat (1772-1847) va ser eclesiàstic, professor, historiador i escriptor. Cal destacar que es conserven cartes creuades entre Torres Amat i Josep Tastú, que, a part del valor lingüístic, filològic o històric, també donen a conèixer la situació de la llengua i la literatura catalanes del moment.

⁵ François Just Marie Raynouard (1761-1836) va ser filòleg, historiador i escriptor occità en llengua francesa. Va escriure tant teatre, en què va assolir un gran èxit amb *Les Templiers* (1805), com poesia, en què destaca un recull de poesies dels trobadors: *Choix des poésies originales des Troubadours* (1816-21).

7. Una nova edició del Ausiàs March ahont se juntaran los versos d'en Pere, d'en Jaume y Arnau March, sos pares.
8. Y moltas cosetas tocant los fets y dits del pobles catalans desde l'any 700 fins al de 1500.

Ara bé, d'entre totes aquestes, Tastú només en va arribar a publicar tres:

1. Un poema anomenat *Los Contrabanders*, traducció catalana de *Les Contranbandiers de Béranger* (1833).
2. Una edició del poema èpic *Lepanto* de Joan Pujol.
3. *Notice d'un atlas en langue catalane*, manuscrit de 1375. Se'n conserva un exemplar a la Biblioteca de Catalunya (Citat per Martín, 2013, pp.73-74).

Tot això mostra que tenia grans ambicions literàries, però pel material conservat sabem que no les va poder realitzar totes. A més, bona part de les tasques resoltes no van ser publicades, i resten inèdits tot un seguit de treballs personals que tracten sobre diferents aspectes de la llengua catalana. Gran part d'aquests documents es conserven a la Biblioteca Mazarina de París, que va sorgir de la biblioteca particular del Cardenal Mazarino (1602-1661) i que, avui en dia, és la biblioteca pública més antiga de la ciutat. D'entre tota la documentació de Tastú (*Ms. 4503, 4506, 4507, 4509, i 4518, etc.*) cal destacar una gramàtica catalana manuscrita redactada en francès: la *Grammaire cathalane*, que va elaborar entre 1833 i 1834, i que no apareix en aquesta llista de treballs per fer.

Al llarg de l'edat moderna, amb el creixement de la impremta, va sorgir la necessitat de fixar criteris per mirar de reproduir la llengua de forma homogènia i això va generar que les llengües vulgars es convertissin en un instrument d'estudi. Així doncs, calia establir un seguit de normes per la llengua vulgar i dotar-la de diccionaris i gramàtiques; i això és el que van fer alguns erudits de l'època. A les primeres dècades del segle XIX, el castellà i el francès ja eren llengües perfectament establertes i dotades de cos i forma, mentre que el català, fins a 1830, tan sols disposava d'una sola gramàtica moderna i impresa: *Gramàtica y apologia de la llengua cathalana*⁶ de Ballot⁷ de 1815. No obstant això, es conserven obres d'autors anteriors

⁶ Gramàtica que consta de quatre parts: analogia, sintaxi, ortografia i prosòdia, seguides per una conclusió, un breu diccionari català-llatí i, finalment, d'un comiat als lectors que acaba amb el conegut lema *Pus parla en català, Déu li'n don glòria*.

⁷ Josep Pau Ballot i Torres va néixer a Barcelona el 1747 i, anys després, es va graduar en teologia a la Universitat de Gandia. Va ser professor de retòrica a diferents col·legis de Barcelona i també pedagog. També va escriure diferents obres didàctiques i una sèrie de tractats de gramàtica llatina, castellana i catalana. Als darrers anys de la seva vida va ser ordenat sacerdot i nomenat membre honorari de l'Acadèmia Espanyola. Finalment, va morir de febre groga el 1821.

que es van interessar pel català i/o el valencià, com Antoni de Bastero, Carles Ros, Pere Màrtir Anglès o Baldiri Reixac. A més d'altres gramàtiques que van restar inèdites: *Grammatica cathalana* (1743), de Josep Ullastre;⁸ *Principis generals de la llengua menorquina* (1804) i *Principis generals i particulars de la llengua menorquina* (1825), d'Antoni Febrer i Cardona;⁹ *Gramàtica catalana predispositiva per a la més fàcil intel·ligència de la espanyola y llatina* (1823), de Joan Petit i Aguilar,¹⁰ etc. Com que cap d'aquestes es va arribar a publicar, Tastú només devia tenir el model de la de Ballot.

Hi ha hagut opinions molt diverses a l'hora d'avaluar l'originalitat de la gramàtica catalana de Josep Tastú pel fet que hi ha estudiadors que argumenten que tan sols és una traducció al francès de la *Gràmatica y apologia de la llengua cathalana* de Ballot (1815). Aquest és el cas de Creixell que diu: «Malauradament, el manuscrit, que de bell antuvi es podia considerar com a obra de gramàtic original, resulta ser essencialment la traducció del primer manual de gramàtica, la *Gramàtica y apologia de la llengua cathalana de Ballot*» (Creixell, 1987, p.532). O bé, Vila parla d'una traducció adaptada de la gramàtica de Josep Pau Ballot (1815). Sigui com sigui, com que aquest debat és molt extens i complex, en aquest treball no aprofundirem en aquest aspecte, i considerarem que no és una còpia, ja que ni l'estructura ni els textos citats coincideixen. Tanmateix, Tastú sí que coneixia la gramàtica de Ballot, que era l'única impresa al moment, i que li va servir com a model de referència. Fins i tot, la cita en el manuscrit, per exemple, a la pàgina 25: «Moi qui ai pris le bon Docteur pour mon guide» (Jo que he pres el bon doctor com a guia), i a la 154: «Bon docteur o del bon prêtre D.J.P. Ballot y Torres, auteur de la *Grammaire cathalane* qui m'a tant servit» (Bon doctor o bon capellà Ballot i Torres, autor de la Gramàtica Catalana que tant m'ha servit). A part d'això, es diu que posteriorment la gramàtica de Tastú va passar a ser el model de referència de la *Grammaire catalane-française* de Pere Puiggarí (1852).

Tastú tenia l'objectiu de dotar el català d'una gramàtica que expliqués i comentés totes les parts de la llengua. Al mateix temps, semblaria que la seva obra té un sentit de reivindicació

⁸ Josep Ullastre va néixer a Banyoles l'any 1690 i va morir l'any 1762. Va ser doctor en teologia, examinador sinodal del bisbat de Girona i domer de Sant Martí de Peralada. És autor, d'entre d'altres obres, de *L'Exercici del cristià per encomanar-se a Déu*.

⁹ Antoni Febrer i Cardona (1761-1841) era fill d'una família benestant maonesa i, juntament amb Joan Ramis i Ramis, va formar part de la Societat Maonesa de Cultura. Va dedicar bona part de la seva obra als estudis filològics de la llengua catalana i va elaborar una extensa producció, tot i que només va publicar una obra en vida: *L'exercici del Via Crucis* (1811).

¹⁰ Joan Petit i Aguilar (1752 - 1829) va exercir com a metge i com a gramàtic català, que va escriure un tractat gramatical de la llengua catalana: *Gramàtica catalana predispositiva per a la més fàcil intel·ligència de la espanyola y llatina*.

del català com a llengua diferent de l'occità, en contra de la tesi que Raynouard defensa a la seva obra *Lexique Roman ou Dictionnaire de la langue des troubadours* (1836). Raynouard considera el català com una derivació de la llengua occitana (provençal) i com l'hereva directa de la llengua dels trobadors. En canvi, Tastú el justifica com a llengua independent.

A part de tot això, cal destacar que la gramàtica està dirigida a un públic culte i restringit. El fet que sigui una gramàtica del català feta en francès ens indica que els destinataris eren, o bé els catalans del Rosselló, o bé la comunitat dels erudits romanistes francesos que volien conèixer la nostra llengua.

La *Grammaire cathalane* està dividida en dues parts ben diferenciades. A la primera s'hi troba la gramàtica pròpiament dita, que Creixell indica que segueix un model tradicional en consonància amb la tipologia d'altres gramàtiques anteriors o coetànies, i que consta de les següents parts:

- 1) De l'analogie¹¹ (De l'analogia)
- 2) De l'article (De l'article)
- 3) Des noms: (Dels noms)
 - a) Substantifs (Substantius)
 - b) Adjectifs: comparatifs, numériques, pronoms (Adjectius: comparatius, numèrics, pronoms)
- 4) Pronoms: (Pronoms)
 - a) Démonstratifs (Demonstratius)
 - b) Possessifs (Possessius)
 - c) Relatifs (Relatius)
 - d) Indéfinis (Indefinits)
- 5) Des verbes: (Dels verbs)
 1. 1ère conjugaison en AR (Primera conjugació en AR)
 2. 2ème conjugaison en ER/drer/xer (Segona conjugació en ER/drer/xer)
 3. 3ème conjugaison/verbes irréguliers/participes (Tercera conjugació/verbs irregulars/participis)

¹¹ Tot i que se'n digui 'analogia', que actualment fa referència a 'la relació de semblança entre diverses coses que tenen qualche condició comuna', en aquesta primera part es tracten les diferents parts de l'oració. És a dir, el que avui en dia s'entén per 'sintaxi'.

- 6) Prépositions (Preposicions)
- 7) Des adverbes (Dels adverbis)
- 8) Interjections (Interjeccions)
- 9) Conjonctions (Conjuncions)
- 10) De la syntaxe: concordance, etc... (De la sintaxi: concordança, etc.)
- 11) De l'orthographe (De l'ortografia)
- 12) Lettres de l'alphabet: (Lletres de l'alfabet)
 - a) Voyelles (Vocals)
 - b) Consonnes (Consonants)
- 13) Des figures grammaticales orthographiques: (Unes figures gramaticals ortogràfiques)
 - a) La synérèse (La sinèresi)
 - b) La syncope (La síncope)
 - c) L'apocope (L'apòcope)
 - d) La synalèphe (La sinalefa)
 - e) L'inversion ou métathèse (La inversió o metàtesis)
- 14) Des accents (Dels accents)
- 15) Conclusion (Conclusió) (Citat per Creixell, 1987, p. 532)

La segona part és una antologia que consta de tot un seguit de còpies de testimonis literaris escrits en llengua catalana. Era un costum bastant general d'aquella època que les gramàtiques portessin una mostra de textos de la llengua al final per tal d'exemplificar els trets i característiques descrits al principi. Tastú introdueix aquesta segona part amb les següents paraules: «Après les éléments de la Grammaire, j'ai cru devoir joindre quelques études faites sur les documens historiques ou littéraires, elles formeront la deuxième partie de ma grammaire qui sera terminée par un glossaire cathalan y castillan et françois» (Després dels elements de la gramàtica, tinc el deure d'adjuntar alguns estudis importants sobre els documents històrics o literaris. Aquestes anàlisis/estudis formaran la segona part de la meua gramàtica que acabarà amb un glossari català, castellà i francès) (Tastú, 1833/4, p.184).

Abans de qualsevol altra consideració, veiem que l'autor tenia l'objectiu d'acabar la gramàtica amb un glossari català-castellà-francès. Tanmateix, aquesta última part no es va arribar a fer o s'ha perdut. El que sí que hi ha és tota una col·lecció de textos catalans i alguns

llatins, de diverses èpoques i autors, traduïts al francès, i sovint amb comentaris de Tastú. Per exemple, a les pàgines 305 i 306 hi consta un llistat dels noms dels ocells del territori rossellonès. Aquesta llista potser estava orientada a construir el glossari previst, ja que els noms apareixen en francès, en llatí i en català/rossellonès. El que fa realment interessant aquesta tasca és que és un document de la llengua viva que Tastú coneixia o recordava del Rosselló. És molt probable que hagués hagut de cercar informació per poder-la completar perquè es tracta sobre un tema molt precís. Hi manquen alguns trets, com es veu en algunes espècies que no tenen algun dels seus equivalents, com en el cas del *pardal roquer*,¹² que en l'espai en blanc s'hi hauria de posar *moineau soulcie*.

Altres textos que formen part de l'antologia són les versions catalanes d'alguns himnes litúrgics llatins amb la respectiva traducció francesa i algunes anotacions de l'autor. A la pàgina 254 hi consta l'himne *Pange Lingua*, que Tastú explica que és un cant litúrgic compost per Sant Tomàs d'Aquino. Afegeix que es canta el vespre del dia del Corpus Christi i que expressa el moment en què el pa i el vi es transformen en el Cos i la Sang de Crist. A la pàgina 258 es troba el *Veni Creator*; un himne religiós que evoca a l'Esperit Sant i que es toca a la vigília de Pentecosta, és a dir, el cinquè dia després del Diumenge de Resurrecció. Amb ell es commemora la baixada de l'Esperit Sant sobre els apòstols i l'inici de la seva activitat d'evangelització.

Tots els textos de l'antologia són de gran interès, però en aquest treball ens centrarem només en l'última pàgina del manuscrit, en què es reproduïx un sonet de Pere Serra i Postius extret del llibre *Epítome histórico del portentoso santuario, y real monasterio de Nuestra Señora de Monserrate*, i les notes que Tastú va afegir. El més probable és que l'autor l'afegís com a exemple de la llengua del Principat del segle XVIII.

¹² Ocell de la família dels passèrids que es localitza al sud de França, a tota la península Ibèrica, a la Itàlia peninsular, al sud dels Balcans, a les illes mediterrànies i a l'Àfrica del Nord. Es diferencia del pardal comú perquè té la cua més curta i cap més voluminós.

4. Pere Serra i Postius com a model literari del XVIII

Pere Serra i Postius va néixer el 8 de maig de 1671, així que va ser un intel·lectual de la Barcelona de finals del segle XVII i de la primera meitat del segle XVIII; és a dir, durant els darrers anys del regnat de Carles II, l'efímer regnat de Carles III d'Aragó, i el de Felip V. En aquell temps Catalunya vivia en un període de profunda crisi política i econòmica, del qual se'n destaca la guerra de Successió (1702-1714). Una de les conseqüències d'aquest conflicte va ser l'aprovació per part de Felip V del Decret de Nova Planta el 16 de gener de l'any 1716, que imposava les lleis i les institucions de la corona de Castella. Una de les repercussions més rellevants va ser excloure el català de molts dels usos oficials seculars, reduint-ne la presència en la vida pública. Aquesta va ser la primera de moltes actuacions polítiques amb conseqüències sobre la llengua que es van anar aplicant posteriorment i que van potenciar la successiva i creixent castellanització del Principat.

Tornant a Pere Serra i Postius, era el gran dels cinc fills del matrimoni format per Joan Serra i Mariana Postius, gent molt piadosa que va proporcionar una sòlida educació cristiana als seus fills. El nostre autor era, certament, un home molt devot, era: terciari franciscà, congregant de la Mare de Déu dels Dolors, fervorós afecte a l'àngel de la guàrdia i zelós difusor de la seva invocació. El seu pare era mercader de teles i, després de la seva mort –aproximadament el 1715–, el fill gran va exercir plenament en aquest ofici a una botiga situada al carrer de l'Argenteria. Així doncs, durant els seus anys de joventut, Serra i Postius va alternar la formació en el negoci familiar amb les seves primeres activitats intel·lectuals.

Parlem d'un home autodidacte i que no pertanyia a la noblesa com la resta dels membres de l'Acadèmia barcelonina, fet que molta gent de l'època va posar en relleu. Per exemple, en una carta del 23 de gener de 1735 de Josep Finestres a Gregori Maians, l'autor al·ludeix a Serra i Postius per fer-ne un compliment, no sense abans retreure-li el fet de ser mercader:

Pedro Serra no es legista ni casi gramático de profesión, es mercader de lienzos, pero tan curioso y desde pequeño tan aplicado a inquirir antigüedades de Cataluña que no se aya quien tenga más noticia y papeles, ni quien tenga trabajo tanto como él, sabe cosas de este principado, principalmente en lo que toca a historia eclesiástica; aunque hasta ahora no ha dado a luz sino algunos libritos, creo que por falta de medios.

Su estilo no es cosa y menos su crisis; no obstante, vista su profesión, es mucho lo que haze. Es de una Academia literaria erigida en Barcelona no sé baxo qué apellido.

Me acuerdo que aurá más de 25 años que en Barcelona corrían unas coplas contra él y en una de ellas decía:

*Pere Serra cana veta,
Entre botiguers, poeta,
y entre poetas, botiguer.* (Citat per Madurell, 1973, p. 409)

Aquesta diferència social també es manifesta en un fragment de les *Memòries de nostra Acadèmia* (1756) sobre el qual Ramon Domènec Perés argumenta:

En el volum I de les *Memòries* de nostra Academia, de 1756, figura el nom de nostre autor escrit senzillament així: «Pedro Serra y Postius, autor de varias obras», quan tots els demés van precedits del *Don*, que senyala la diferència de classe social, tan apreciada y defensada en aquells temps, en què les acadèmies ja és sabut que portaven ab orgull el segell de la noblesa, y en que molts anys després, en 1783, havia de declarar encara Carles III que molts arts y oficis, entre ells el de sastre, eren «honestos y honrats» (Perés, 1925, p.23).

Una de les moltes facetes de Serra i Postius era la de ser historiador i investigador d'arxius i biblioteques. Entre 1705 i 1714 va recórrer diferents convents i ermites de Catalunya en les quals aprofitava la seva estada per visitar les biblioteques. Entre d'altres, coneixia els següents arxius:

Si fem cas de les explicacions que ens dona a *Prodigios y finezas de los ángeles* i a l'*Índice*, devia conèixer, sense voler ser exhaustiu, els arxius de Barcelona del convent de Montcalvari, el provincial dels pares caputxins, el de l'església de Sant Miquel, el del convent dels pares servites, el del convent de Santa Eulàlia de Sarrià, el del reial monestir de Nostra Senyora de Valldonzella, el del convent dels carmelites descalços, i també l'arxiu de la cartoixa d'Escaladei, el dels carmelites descalços de Reus, el de Montserrat, el de la cartoixa de Montalegre, el de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el de Sant Pere de les Puelles, i els arxius de la Diputació i de la Casa de la Ciutat de Barcelona (Tres, 2002, p.148).

A més, el nostre autor era un gran col·leccionista i un bibliòfil entusiasta que va acabar tenint una biblioteca de molt de valor en la qual es recollia una gran quantitat de documents relacionats amb Catalunya, especialment aquells que feien referència a la història religiosa i eclesiàstica. S'hi trobaven molts manuscrits que havia confegit Serra i Postius mateix, alguns dels quals restaven inacabats. Aquesta biblioteca es tenia en molta consideració entre els seus

contemporanis i ha estat recentment estudiada. D'entre la gran quantitat de volums s'hi han trobat genealogies, obres hagiogràfiques, històriques, etc.¹³

A part de tot això, Serra i Postius va ser escriptor, poeta i traductor. Al llarg de la seva vida va mantenir amistats molt estretes amb altres homes de l'època, com Josep de Taverner i d'Ardena, bisbe de Girona i cèlebre humanista; Lesmes Raventós, arxiver del monestir de Montserrat; Antoni Bastero i Lledó, historiador, filòleg i poeta; Joan Gaspar Roig i Jalpí, predicador, doctor i erudit teòleg; entre d'altres. La seva amistat personal amb alguns membres de l'Acadèmia barcelonina (futura Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona)¹⁴ va potenciar la seva admissió el maig de 1729, quan va començar a formar part de la comissió encarregada de la història del Regne d'Aragó.

Finalment, Pere Serra i Postius va morir el 26 de març de 1748 a setanta-set anys, havent escrit tot un seguit d'obres de caràcter històric religiós, sent posseïdor d'una destacada biblioteca, i havent-se relacionat amb moltes personalitats erudites i il·lustrades del moment.

Pel que fa a la producció, el llibre que li va atorgar més fama i que va tenir més èxit editorial va ser *Prodigios y finezas de los santos ángeles hechas en el Principado de Cataluña* (1726), a causa de la gran quantitat de notícies bibliogràfiques i històriques que s'hi troben i la gran demanda de literatura devocional que hi havia el segle XVIII. Aquesta obra consta de dues parts ben diferenciades. A la primera, que tracta de la tradició religiosa, l'autor explica els fets miraculosos realitzats pels àngels a Catalunya, sense fer cap nova aportació a la historiografia i «Es limita a continuar fent el que fins llavors realitzaven els historiadors del barroc, demostrar la seva erudició llibresca amb una compilació exhaustiva d'obres i autors que, en el cas de l'obra de Postius, tracten el tema dels fets miraculosos dels àngels a Catalunya» (Tres, 2002, p.141).

La segona part comença a partir de la pàgina 271 i és un annex titulat *Índice histórico y noticias extensas de los autores cuyos libros manuscritos se citan y se haze mención en este libro* en què hi ha un extens llistat de noms i cognoms d'autors, tant catalans, com castellans,

¹³ Per saber més sobre les obres de la biblioteca de Serra i Postius veg. *Más sobre Pedro Serra i Postius*, José María Madurell Marimón (1973)

¹⁴ Acadèmia creada l'any 1729 per Bernat de Boixadors, com a successora de l'Acadèmia Desconfiada, que Pau Ignasi de Dalmases i Ros va fundar el 1700, i que va ser clausurada el 1714 a causa de la guerra de Successió. Algunes de les primeres tasques que va emprendre va ser la redacció d'una monumental *Història de Catalunya* i d'un diccionari de la llengua catalana, entre d'altres. Al llarg dels anys, l'acadèmia barcelonina ha sofert alts i baixos, com l'ocupació napoleònica l'any 1807 o la Guerra Civil Espanyola (1936-39); tanmateix, ha perdurat fins avui dia i alguns dels presidents recents han estat: Ferran Valls i Taberner (1939-1942), Marquès de Caldes de Montbui (1942-1954), Agustí Duran i Sanpere (1961-1963) o Martí de Riquer i Morera, etc.

i es parla breument de la seva vida i de les obres. Entre molts d'altres, trobem noms que ja s'han mencionat anteriorment a la primera part: Jeroni Pujades, Joan Gaspar Roig i Jalpí, Vicente Blasco de Lanuza, Jaume Jordà, Narcís Camós, Josep Massot, etc. També se n'afegeixen de nous com Pere el Cerimoniós, Antoni Agustí, Esteve de Corbera, etc. Tot això evidencia l'interès de Serra i Postius per la recerca i el coneixement d'autors, edicions i manuscrits catalans; així com la seva important tasca de recopilació de documentació.

En aquest volum l'autor aprofita per presentar-se a ell mateix i aportar algunes dades de les seves pròpies obres. Primer de tot, s'introdueix amb les següents paraules:

Pedro Serra y Postius, natural de Barcelona, siguiendo el genio y talento que Dios le ha dado, de cerca de treynta años a esta parte anda epilogando noticias, principalmente eclesiásticas, de Cataluña y, habiendo adquirido algunas, brindando de ellas; y con grande aplicación y estudio, pasó a bosquejar algunos libros y tratados, más sin la presunción de merecer los viese nadie en su vida, quanto y más luz pública, por ser tales como de un hombre ignorante, y como lo dize este, que tímido y desconfiado no quería sacar de su rincón; hasta que persuadido y alentado de varones doctos y eruditos y deseoso de servir en algo a su santo ángel custodio ha condescendido a que pasase por la prensa (Serra, 1726, p.407).

Pel que fa a les seves obres, parla tant de les acabades i editades, com de les manuscrites, de les que estan en procés d'elaboració i de les quals té intenció de publicar. N'esmenta el títol d'unes quantes, tot i que en pocs casos aquest va acabar sent el títol definitiu, per exemple: *Árbol de la vida i frutos de la cruz plantado en Cataluña: historia eclesiástica de Cataluña; Cataluña coronada con las mismas espinas de la corona de Cristo; Historia de Santa Eulalia, La púrpura catalana, etc.*

Pere Serra i Postius va escriure molt, però va publicar poc, i moltes de les seves obres van romandre inèdites o inacabades. El més probable és que això passés per motius econòmics a causa de la gran quantitat de diners que suposava la impressió d'una obra en aquell temps. A més, molts autors catalans del moment editaven en castellà o en llatí perquè les tirades eren més grans, sortien més barates i aportaven més benefici. Les obres que van sortir publicades són la ja tractada *Prodigios y finezas de los santos ángeles, hechas en el Principado de Cataluña...* (1726), *Siete maravillas raras del Principado de Cataluña. Dedicadas al apóstol de la primitiva iglesia; Anacoreta del País Catalán: El glorioso san Magín* (1745); *Resumen de la vida de santa Eulalia de Barcelona* (1746) i *Trecenario de la insigne Virgen, e invencible mártir, la noble barcelonesa santa Eulalia* (1746).

També *l'Epítome histórico del portentoso santuario y real monasterio de Nuestra Señora de Monserrate*, publicat per primera vegada l'any 1742, i dedicat al rei Joan V de Portugal.¹⁵ Josep Maria Madurell en diu la següent informació:

Pedro Serra Postius, en 1740, cuando empezó a escribir esta obra, contó con la previa aprobación del abad Plácido Cortada, por lo cual el archivero de dicho monasterio Carlos Corts le facilitó toda clase de datos. Un año después ya tenía listo el manuscrito con el título de *Epítome histórico del portentoso y real monasterio de Nuestra Señora de Monserrat*, cuyo ejemplar actualmente se conserva en el Archivo Histórico de la Ciudad de Barcelona (Madurell, 1973, p.2).

Una altra de les obres publicades va ser *Lo pagès sant del Vallès, gloriosíssim màrtir i ditxós català sant Medir. Sa vida, miracles i martiri* (1733), que és una traducció al català de l'obra *Historia de los Santos de Cataluña* d'Anton Vicenç Domènec. Aquesta hagiografia va ser impresa a Barcelona l'any 1733 i va dedicada a Josep de Llupià i Roger amb l'objectiu de popularitzar la figura del camperol sant entre els pagesos.

Cal destacar un dels seus treballs inèdits, que va redactar el 1734, i que Ramon Domènec Perés va publicar l'any 1929: *Lo perquè de Barcelona*. És la seva obra catalana més rellevant i consta d'un diàleg entre l'autor, Don Ramon, que és un noble cavaller, i Toni, el seu criat. Al llarg de les pàgines es fa una descripció de la Barcelona del segle XVIII i s'aprofita per parlar de l'origen dels noms dels carrers de la ciutat, de les llegendes locals, entre altres temes. Per tant, aquesta obra és una font important per a la història de Barcelona perquè l'autor parla dels canvis materials que s'han produït a la ciutat.

Com a escriptor, a Serra i Postius se'l situa en el marc de la Il·lustració, quan es va imposar la raó com a criteri de veritat, i la prosa de ficció va quedar molt reduïda perquè se n'allunya. Alguns trets evidents i destacables de les obres d'aquest autor barceloní són que moltes de les narracions estan a cavall entre la història i la devoció i que estan mancades d'una crítica severa. Totes són estrictament patriòtiques, com *Las siete maravillas raras del Principado de Cataluña* o *Historia eclesiástica de Cataluña* (1745), i es refereixen a indrets concrets del territori: Barcelona –*Lo perquè de Barcelona* (1929)– o Montserrat –*Historia de Nuestra Señora de Monserrate* (1742)–. Per tant, Serra i Postius es va especialitzar sobretot en història eclesiàstica i va tractar temes eminentment catalans, a més de tenir una predisposició

¹⁵ Joan V de Portugal (1689-1750) era fill de Pere II de Portugal i de Maria Sofia del Palatinat-Neuburg i va ser príncep del Brasil (1689-1706) i rei de Portugal (1706 - 1750).

catalanitzant pel que fa als temes. Finalment, totes tenen títols molt llargs i descriptius que resulten difícils de recordar.

Tot i tractar temes de Catalunya, la majoria d'obres les va escriure en castellà, a causa de la situació política i literària de l'època, tal com diu Bastero en un escrit preliminar a *Prodigios y finezas...* (1726): «Ha sido escrito en castellano y no en catalán, por ser aquel idioma en estos tiempos casi desde que se hizo la unión de las dos coronas castellana y aragonesa, más común y general que el nuestro» (Bastero, 1726, p.20). Això no obstant, se'n troben algunes en català, com *Lo perquè de Barcelona* perquè és de tema popular. Al segle XVIII hi va haver diferents autors que van tenir actituds obertament reivindicatives contra l'ús del castellà i que van denunciar l'estat de la llengua catalana. Aquest és el cas del poeta Agustí Eura, que en una de les seves apologies va denunciar que el català és una llengua oblidada i ultratjada indecentment pels mateixos catalans. Així doncs, és un lloc comú entre els contemporanis de Pere Serra l'al·lusió a l'esplendor de la llengua catalana a l'època medieval (mirada històrica) i el plany per la forta introducció del castellà en el dia a dia dels catalans.

Un dels sonets catalans de Pere Serra i Postius, *Si tu vas a Montserrat...* va ser reproduït i comentat per l'autor rossellonès Josep Tastú a l'últim foli de la seva *Grammaire cathalane*, escrita entre 1833 i 1834. En el següent punt d'aquest treball es comenta aquest sonet.

5. El sonet *Si vas a Montserrat...*

Si vas a Montserrat... és un poema sense títol i poc conegut que es troba en les primeres pàgines de l'*Epítome histórico del portentoso santuario, y real monasterio de Nuestra Señora de Monserrate*, altrament conegut com a *Historia de Nuestra Señora de Monserrate*. És una obra en què Serra i Postius es proposa cantar les excel·lències del monestir de Montserrat, on es venera la patrona de Catalunya. A la portada, que està reproduïda a l'apartat final d'annexos, s'aporten tot un seguit de dades rellevants. A més del títol, se'ns diu que és una obra dividida en quatre parts i que està dedicada al rei Joan v de Portugal.¹⁶ Al final de la pàgina, en lletra més petita, s'indica que aquest epítom que jo he consultat va ser publicat l'any 1747, a Barcelona, per part de l'impressor Pau Campins. Cal destacar que ja havia sortit anteriorment l'any 1742 amb un retrat de tots els comtes de Barcelona, excepte de Felip v i Lluís I,¹⁷ i això li va causar certs problemes. És per aquest motiu que, cinc anys més tard, en va fer una segona edició, aquesta vegada sense els retrats dels comtes.

A les primeres pàgines l'autor aporta els motius pels quals dedica aquest epítom al rei Joan v de Portugal: per haver estat devot de la sobirana reina, pels enllaços entre la Corona de Portugal i la de Catalunya; i, finalment, per haver rebut grans mercès dels antics reis de Lusitània. A continuació, hi ha les aprovacions per la publicació de l'obra per part de tres membres de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona: Raimon Sala, Francesc Xavier de Garma i de Duran i Antoni Andreu i Masó. Després es troben diferents composicions en vers, totes en castellà, d'erudits que també formaven part de l'Acadèmia. En la mesura que aquests acadèmics intervenen en la presentació del volum, s'evidencia l'aval de la institució acadèmica a aquest llibre, que devia haver estat comentat i difós entre els diferents membres abans de publicar-se. Tots aquests poemes estan dedicats a l'autor del llibre i es juga, sobretot, amb el cognom de l'autor per la forta connexió nominal que el vincula amb *Montserrat*. És un mot compost pels termes llatins *mōnte* + *serrātu*, 'muntanya serrada' per les puntes que presenta el perfil del massís i que li donen semblança amb una serra. A més, el símbol representatiu de Montserrat és una muntanya coronada per una serra.

Primerament, hi ha tres sonets: un d'Antoni d'Armengol i Aymerich, un de Josep Pla, i un altre de Fèlix Amat Lentisclà de Gravalosa; en segon lloc, dues dècimes: una de Joan de Zagarriga, i l'altra de Josep Galceran de Pinos, que es reproduïx a continuació:

¹⁶ Veg. nota 15

¹⁷ Aquesta resistència política tardana manifesta que Serra i Postius va ser austriacista durant la guerra de Successió.

Si es la divisa, y blasón
Sierra, que al monte corona,
y en fer de hierro blasona
del monte la división:
Nueva Sierra en bella unión
del dulce estilo, y decoro,
quando descubre el tesoro
del monte en gracias tamaño,
convierte con modo extraño
la sierra de hierro, en oro.

Tanquen aquest primer bloc unes octaves de Ramon Ponsich a la Nostra Senyora de Montserrat.

Després de tot aquest contingut, just abans de l'índex, es troba el sonet *Si vas a Monserrat...* En aquesta pàgina hi ha unes primeres paraules amb majúscula, seguides d'una breu frase en minúscula: *en estil jocós, als curiosos que may han estat a Monserrat*. Després hi ha el títol més important –*Soneto*– i els catorze versos. Tot això es pot consultar a l'*Annex 3* d'aquest treball. És interessant el concepte 'estil jocós' perquè justifica que aquest sonet estigui escrit en català, mentre que la resta de l'obra és en castellà. Això s'explica a partir de la situació de diglòssia que ja estava arrelada entre els barcelonins cultes del segle XVIII quan una obra seriosa i culta havia de ser escrita en castellà per poder ser difosa. En canvi, el català es reservava pel contingut humorístic o popular, com és el cas d'aquest sonet.

A continuació, es reproduïx el sonet per poder seguir millor el comentari:

Si vas a Monserrat, ves per sant Lluch,
que no ·t picarà ·l sol, per més que ·t toch.
No vajes ab calés; gasta més poch,
ves, com mado Guilleuma, sobre un ruch.

Veuràs allí unas perlas com un truch,
las esmeraldas com un plat de foch,
los diamants més grossos que un gran roch;
entre las llàntias, mira la del duch.

Si pujas a l'hermita del bon grech,
com mols, no facias lo xerrich-xerrach.

Veuràs pinsà que pren pinyó ab lo bech

de la mà del que va vestit d'un sach.

Altras cosas veuràs que jo no aplech

perquè no caben en aquest buyrach.

La forma estròfica de *Si vas a Montserrat...* és el sonet, que està integrat per catorze versos dividits en dos quartets inicials seguits de dos tercets finals. Aquesta composició ja havia estat ben consolidada pels poetes catalans del Renaixement. En aquest cas, segueix el model clàssic petrarquesc, tot i que els versos 11 i 12 estan encadenats i dividits en dos tercets. La majoria dels versos que figuren *Si vas a Montserrat...* són decasíl·labs italians, però els versos 1, 2, 3, 4 i 13 són decasíl·labs clàssics medievals que estan constituïts per dos hemistiquis amb cesura (6 + 4).

Pel que fa a la rima, en el sonet clàssic es combinen dues rimes consonants a totes les estrofes, com en aquest cas, que segueix el següent esquema: ABBA ABBA CDC DCD. Un tret a destacar és la rima artificiosa construïda per paraules poc poètiques i majoritàriament monosíl·làbiques: *Lluch, toch, poch, ruch, truch, foch, roch, duch, grech, bech* i *sach* –només n'hi ha tres que tenen més d'una síl·laba: *xerrach, aplech* i *buyrach*–. A més, tots tenen finals aguts consonàntics amb el so velar sord [k] representat *-ch* en l'ortografia de l'època. Això està vinculat amb la finalitat humorística del poema (estil jocós), i té a veure amb algunes de les crítiques que es feien a la llengua catalana en aquella època: el to aspre de la pronunciació, així com l'abundància de monosíl·labs, que més endavant es comentarà.

Amb relació a la temàtica, aquest poema està estrictament vinculat a la muntanya de Montserrat, que és un massís muntanyós de Catalunya que se situa a cavall de les comarques del Bages, l'Anoia i el Baix Llobregat. Se'n destaca el monestir, que és una abadia benedictina dedicada a la Mare de Déu de Montserrat, popularment coneguda com 'la Moreneta'. Pere Serra i Postius era un gran admirador d'aquest indret, el qual freqüentava i coneixia amb profunditat, tal com s'evidencia en els dos primers capítols de l'*Epítome*, en el qual fa un elogi molt llarg i exagerat d'aquesta muntanya. La descripció del nostre autor, que és vera i detallada, comença de la següent manera:

En el Principado de Cataluña, sobre los linderos de los antiguos condados de Barcelona, y Manresa, a siete leguas de aquella ciudad azia el sudeste, y a tres de esta azia el norte, descuella la célebre prodigiosa montaña de Monserrate, separada de los demás montes, que cercanos pudieron casi competir con su eminencia, más no con lo estraño, y único de su

admirable hechura, por fer su figura tal, que ni las historias de quantos han descrito el mundo, ni las relaciones que nos dexaron los que en largos viages observaron las singularidades de los países, dan noticia de igual cumbre [...] sin embargo, a este, y a otros semejantes montes, les falta mucho, atendido su todo, y cada una de las partes, para copiar en sí, la maravillosa extravagancia de el de Cataluña (Serra, 1747, pp.1-2).

Pel que fa al discurs poètic, el primer quartet serveix per introduir al lector. L'autor el situa a baix de la muntanya i li recomana pujar pel camí de sant Lluc, tot i que és dificultós. Li aconsella que ho faci amb ruc, de la mateixa manera que ho va fer na Guilleuma, per tal d'estalviar-se els diners que costa anar-hi amb calessa. És interessant destacar el fet que, amb relació al camí que s'ha d'escollir, l'autor Joan Martí i Cantó va incorporar aquest sonet de Serra i Postius a la seva obra *Mes lírico de María, o los cancioneros de Monserrat* (1856). També l'incorpora Joan Perucho a *Els jardins de la malenconia* (1992) com a record a la infància.

En el segon quartet, la veu poètica ja se situa a dalt del santuari de Montserrat i explica, a partir de comparacions exageratives, que allà el visitant trobarà moltes riqueses: grans perles, esmeraldes i diamants més grans que una pedra enorme. Tot això fa al·lusió a la gran multitud de làmpades votives que hi ha al monestir de Montserrat, que són ofrenes que diverses institucions o persones han donat a la verge de Montserrat per guanyar-se'n el favor.

El primer tercet parla de l'ermita del bon grec, que fa referència a la de Sant Dimes. Si el lector decideix anar fins allà, la veu poètica li recomana que no faci soroll de la següent manera: *no facias lo xerrich-xerrach* perquè així podrà veure com un pinsà pren un pinyó de la mà d'un monjo –*del que va vestit d'un sach*–.

A l'últim tercet la veu poètica exposa que li resten diferents aspectes per comentar, però que la limitació dels catorze versos de la forma del sonet no li permet afegir-les. Això ho podem entendre com una certa crítica a una forma estròfica del passat, que ja no serveix per a les necessitats del present. Al darrer vers hi ha una evident metàfora en la qual es fa una comparació entre el poema i un buirac, que és un estoig per guardar les fletxes. Tanmateix, en aquest cas, en lloc de fletxes hi ha paraules i coneixement, que no fan mal ni són una càrrega, sinó que fan que el camí sigui més agradable. Per tant, les cent vuit paraules del poema estan guardades i protegides dins d'un sac, que el lector pot portar per anar a Montserrat, per tal de seguir els suggeriments de Serra i Postius, i saber a què ha de parar atenció.

Ens trobem davant d'un poema poc poètic que no tracta cap dels grans temes de la literatura, com l'amor o la mort, perquè l'objectiu de l'autor és fer una descripció de què ha de fer el lector si va a Montserrat –tal com s'indica al primer vers– per primera vegada. Per escriure sobre aquest tema no fa falta allunyar-se de la realitat, ni utilitzar mots poètics; així doncs, com ja s'ha comentat anteriorment, la majoria són de caire popular, monosíl·labs i de so aspre: *ruch, sach, plat de foch, cosas*, etc.

Serra i Postius tenia molt d'interès en la historiografia i això es plasma en moltes de les seves obres i en les qüestions que tracta: la història de Catalunya, la història de l'Església catalana, etc. Aquells que pretenen narrar els fets històrics prèviament han de cercar informació per estar segurs del que diuen, ja que la història demana un discurs vertader. Després, a l'hora de redactar, necessiten moltes pàgines i han de prendre un vocabulari simple i precís, allunyat del poètic, per poder arribar a tothom. En canvi, els textos dels poetes són molt més breus, concisos i detallats, plens de figures retòriques i conceptes abstractes, ja que no estan obligats a descriure la realitat, sinó que tan sols han de procurar que tot allò que diguin commogui al receptor.

L'interès d'aquest sonet de Serra i Postius rau en la creació d'un poema narratiu de caire cultural en què es barreja la història i la poètica. Al llarg dels versos es tracten un seguit de temes montserratins en forma de sonet: la pujada per Sant Lluç, l'ermita de Sant Dimes, o la tasca dels monjos de donar menjar als ocells. Tanmateix, l'autor no aprofundeix en cap d'ells en aquesta pàgina, sinó que ho fa al llarg de l'epítom. Segurament per això Josep Tastú va considerar necessari donar explicacions al lector que mai ha estat a Montserrat, i que es comentaran al llarg dels propers apartats del treball.

6. Edició del foli 308 del manuscrit de Tastú

6.1. Disposició del text

El Ms. 4512 és un manuscrit de Josep Tastú de la primera meitat del segle XIX, que està escrit en una sola mà sobre paper i consta de 308 pàgines. Si ens centrem en l'últim foli de la gramàtica, veiem que està foliat dues vegades a la part de dalt. La numeració de l'esquerra és l'original i la de la dreta és probable que es fes posteriorment per part del catalogador del manuscrit, ja que els números estan escrits en llapis. El text editat és un sonet de Pere Serra i Postius amb les respectives notes que Josep Tastú va afegir al final. Es troba a l'última plana del manuscrit, a la número 308 de la foliació posterior, i només ocupa una cara del full (el *recto*). Aquesta pàgina, de 205 x 330 mm, té una pestanya afegida al final que es pot doblegar i que, quan l'extensió està cap amunt, només deixa a la vista la instrucció i els dos quartets. Tot està escrit en una cal·ligrafia fina i menuda, bastant entenedora al principi, però que, a mesura que avança, està més atapeïda i resulta difícil d'interpretar.

La versió catalana del sonet se situa a la columna de l'esquerra i, la francesa, a la de la dreta. Per motius tècnics, no ha estat possible mantenir el format original del manuscrit en dues columnes i s'ha col·locat primer el català i després el francès. Totes dues versions del poema tenen el títol a la part de dalt i veiem que inicialment era un altre, que ara està ratllat. A continuació, hi ha una petita introducció seguida per un títol nou escrit en una lletra més gran que la resta del text. En el poema català, a diferència del francès, les paraules rima estan subratllades amb tinta vermella, que contrasta amb el color negre del text i que ressalta molt a la vista. Aquest petit detall mostra que a Tastú li interessava la qüestió de les 'rimes aspres'. A part d'això, també va utilitzar el vermell per enumerar dinou mots del text per atribuir-los una nota explicativa al final. Cal destacar que, a diferència de la reproducció de Tastú, a l'original no hi ha separació entre estrofes i les paraules rima estan en cursiva i separades de la resta del vers. Així doncs, Tastú va modificar el format i va regularitzar algunes majúscules: *Perlas* → *perlas*; *Diamants* → *diamants*; *Llantias* → *llantias*, etc.

L'apartat de les notes està separat de la resta del text a partir de dues línies primes i vermelles. La grafia d'aquesta segona part és més petita, sobretot la de les notes XVII, XVIII i XIX, així que costa bastant de desxifrar. A més, la lectura es veu dificultada per un seguit de paraules ratllades i per la poca separació d'interlineat, que canvia a la poesia afegida dins la nota XVI. Amb relació a aquests versos, estan escrits en dues columnes com en el sonet; una per la versió catalana i, l'altra, per la francesa.

6.2. Criteris d'edició

Els textos catalans moderns presenten unes especificitats que en compliquen especialment l'edició i que tenen a veure amb la particular modernització de la llengua catalana. Francesc Feliu menciona detalladament algunes de les causes de la complicació en el seu article *Problemes en l'edició de textos catalans de l'edat moderna* (2008). En primer lloc, molts dels textos catalans es conserven en manuscrits perquè no van ser portats a la impremta, ja que no sortia a compte imprimir-los, i per això estan exposats a una major divergència entre els testimonis. Un altre dels inconvenients és que els hàbits lingüístics de l'edat moderna divergeixen dels models lingüístics del català contemporani. A més, com que no hi havia uns models normatius de referència, trobem diferents criteris ortogràfics i gramaticals entre els textos de l'època.

Per tal de realitzar l'edició del foli 308 del manuscrit de Tastú s'ha adoptat l'edició interpretativa que presenta una transcripció molt propera al document original i només s'adapten alguns aspectes formals per fer-lo més comprensible per al lector. Per tant, garanteix un resultat mixt de fidelitat a l'original i d'intel·ligibilitat del text. Un dels motius pels quals s'ha triat aquest tipus d'edició és perquè, per a fer un estudi interpretatiu, interessa més la intel·ligibilitat del text que el format.

Se segueixen els criteris de l'Editorial Barcino. En primer lloc, es porta a terme la transcripció i es reproduïxen totes les particularitats ortogràfiques sense fer cap canvi respecte a la forma original. A continuació, s'introdueixen claudàtors per incloure una lletra, un mot o un passatge inexistent en el text base o un que està per sobre o per sota de la línia. També es fan petites modificacions tipogràfiques per millorar la comprensió del text, com la regularització de majúscules i minúscules: *Duch* → *duch*; *Esmeraldas* → *esmeraldas*; *Grech* → *grech*; *Pinsà* → *pinsà*, etc. i les alternances i/j, u/v, l/s: *grofsos* → *grossos*; *calefsa* → *calessa*; *grofse* → *grosse*; *aufsi* → *aussi*, entre d'altres.

En el cas de l'accentuació, s'adapta el text d'acord amb la normativa actual: *jocos* → *jocós*; *mes* → *més*; *pinsá* → *pinsà*, etc. També es regularitza la separació de mots: *not* → *no et*; *picaral* → *picarà el*; *quet* → *que et*, etc. marcant les elisions amb el punt volat.

Es canvia el contingut d'acord amb la normativa actual en el cas la dièresi, l'ús de l'apòstrof i el guionet. Per exemple, s'ha posat apòstrof: *l'antor*, *l'hermita* i *d'un*. Pel que fa als verbs, es respecten les formes conjugades arcaïques: *vajes*, *facias*, *aplech*, entre d'altres.

A part de tot això, anoto el text i les intervencions de Tastú amb quatre tipus de notes diferents en un apartat a peu de pàgina. En primer lloc, hi ha les que serveixen per introduir definicions de mots poc coneguts o per interpretar passatges obscurs. N'hi ha unes altres, de caràcter descriptiu, per tal d'indicar les modificacions que l'autor va fer abans de donar el text per acabat. D'entre les notes d'aquest grup n'hi ha hagut algunes en què he de referir passatges que m'han resultat impossibles de desxifrar i ho he indicat com a *il·legible*. El tercer tipus de notes serveixen per contextualitzar i comentar determinats conceptes adduïts que Tastú va negligir. Finalment, les de l'últim grup analitzen els arguments de Tastú sobre determinats aspectes, que ell mateix ja va col·locar a l'original.

Cal afegir que s'ha canviat el format per nombres romans per tal de diferenciar aquestes notes de la resta, i que s'ha mantingut el color vermell emprat per Tastú.

6.3. Edició del text

Instruccióⁱ¹⁸

De l'autor, en estil jocós,¹⁹ als curiosos que may han estat a Monserrat.

Soneto

Si vas a Monserrat, ves per sant *Lluch*,ⁱⁱ
que no ·tⁱⁱⁱ picarà ·l^{iv} sol, per més que ·t^v *toch*.^{vi}

No vajes ab calés;^{vii} gasta més *poch*,
ves, com mado^{viii} Guilleuma,²⁰ sobre un *ruch*.^{ix}

Veuràs allí unas perlas com un *truch*,^x
las esmeraldas com un plat de *foch*,^{xi}
los diamants més grossos que un gran *roch*;
entre las llàntias, mira la del *duch*.^{xii}

Si pujas a l'hermita del bon *grech*,^{xiii}
com mols,²¹ no facias lo *xerrich-xerrach*.^{ixi}

Veuràs pinsà^{xv} que pren pinyó^{xvi} ab lo *bech*

de la mà del que va vestit d'un *sach*.^{22 xvii}

Altras cosas veuràs que jo no *aplech*
perquè no caben^{xviii} en aquest *buyrach*.^{23 xix}

¹⁸ El mot *introducció* està ratllat perquè l'autor el va canviar per *instrucció*. Tastú afegeix una nota per dir que les primeres línies són una guia introductòria feta per Serra i Postius i que ha escrit aquest sonet en un estil jocós i per tots aquells que mai han estat a la muntanya de Montserrat.

¹⁹ *Jocós*: 'Divertit, graciós'. Aquest tipus d'estil fa referència a un to de broma i poc seriós que va ser molt estès durant el Barroc, en ambients d'acadèmia o de cenacles literaris de la petita aristocràcia.

²⁰ Na Guilleuma de Montcada pertanyia al llinatge dels Montcada, un dels més importants de Catalunya. Després de la mort del seu pare, Gastó VII, va passar a ser comtessa de Vacarisses i es va casar amb l'Infant Pere el 29 d'octubre de 1295, però no va passar ni un any que es va quedar vídua. La seva figura ha resultat ser força interessant en les contrades que va governar perquè encara ara hi ha aspectes que conserven el seu nom, com 'la potada de na Guilleuma', que es troba passat el Coll Cardús de Vacarisses. O també, a pocs minuts abans de l'actual estació de Vacarisses, hi ha una petjada deguda al fet que, segons diu la llegenda, na Guilleuma va pujar al cim més enlairat de Montserrat amb el seu cavall i el va esperonar perquè volia arribar a Sant Llorenç del Munt. Tot i els seus esforços, no ho va aconseguir i va caure a prop del Camí Ral, a la riera del Marà, tot deixant la marca de la seva pròpia petja, coneguda com 'la patada de na Guilleuma i les setze peülles del seu cavall'. Tot això explica per què Serra i Postius digui que pugi a Montserrat amb cavall, tal com va fer na Guilleuma.

²¹ L'original de Serra i Postius diu *com molt*, que no acaba de tenir sentit. Tastú transcriu directament *com molts*, que és la forma que més s'escau d'acord amb el significat, i no fa una esmena explícita de la modificació.

²² *Vestit d'un sach*: 'Vestit talar de roba grossera, usat sobretot com a hàbit de penitència'. Aquesta expressió fa referència als monjos, que portaven vestits molt austers i de color negre, marró o gris.

²³ *Buyrac*: 'Estoig per tenir les sagetes'.

Instruction²⁴

De l'auteur, en style gai, aux curieux qui jamais n'ont été à Monserrat

Sonnet

Si tu vas à Monserrat, va par Saint-Luc;
que ne te piquera le soleil, pour plus qu'il te touche.
Ne va pas avec calèche, dépense plus peu;
va, comme dame Guillaume, sur un ânon.

Tu verras là des perles comme une boule;
les émeraudes comme un plat, (qui va au feu).
Les diamans plus gros qu'une grosse pierre;
parmi les lampes regardé celle du Duc.

Si tu montes à l'ermitage du bon grec,
surtout, ne fais pas [un]²⁵ bruit de crécelle.
Tu verras le pinson qui prend l'amende avec son bec
de la main de celui qui va habiller d'un sac.
Autres choses tu verras que [je ne recueille]²⁶ point
parce qu'elles ne seraient pas contenues dans ce car[quois].

ⁱ Initiation, guide.

ⁱⁱ Trois sentiers d'une montée très rude conduisent aux ermitages.²⁷ Celui qui s'élève directement vers l'ermitage de Saint Dimas est si raide et si escarpé, qu'une²⁸ chronique du

²⁴ El mot *introduction* està ratllat perquè l'autor el va canviar per *instruction*.

²⁵ L'autor ha substituït *du* per *un*.

²⁶ S'ha canviat *moi notate* per *je ne recueille*.

²⁷ Al llibre *Mes lírico de María, o los cancioneros de Monserrat*, de Juan Martí y Cantó s'explica que hi ha dos camins que condueixen al santuari des de Barcelona i comencen poc abans d'arribar a Collbató. En primer lloc, n'hi ha un de molt llarg que es pot fer en cotxe passen més de dues hores fins que ets a dalt. En canvi, l'altre, el qual Serra i Postius fa referència, s'hi va amb cavall i es tarda un parell d'hores per ser a dalt al santuari.

²⁸ S'ha eliminat un mot i la resta és il·legible. Tanmateix, és molt probable que sigui un adjectiu qualificatiu per al mot *crònica*.

célèbre couvent rapporte, comme un fait extraordinaire, que le prince de Condé²⁹ (le Grand)³⁰ la monta en bottes et en éperons.³¹

iii *Que no te.*³²

iv *Picara lo sol.*

v *Que te.*

vi *Toca.*

vii *Ou calessa.*³³

viii Contraction de *ma dona*.

ix *Ase, burro, borrico, âne; asenet, burret, burriquet, ruch, ruquet, petit âne, ânon.*

x Grosse boule, *bola.*³⁴

xi C'est le gros plat qui va au feu, au four, en grosse terre et grossier vernis, de la plus commune poterie.

xii Sur plus de 200 lampes,³⁵ en argent, offertes en don à N. D. de Montserrat,³⁶ on distinguait celle du grand-duc de Toscane qui pesait 6 arrobes,³⁷ ou 174 livres de 12 à la livre, et qui un estimait valoir 8.600 ducats, ou 45.000³⁸ à peu près.³⁹

²⁹ Títol nobiliari francès que rep aquest nom pel municipi de Condé-en-Brie, al departament d'Aisne (França).

³⁰ El Gran Condé és Lluís II de Borbó-Condé, que va néixer a París el 1621 i va morir a Fontainebleau el 1686. D'entre molts dels seus títols nobiliaris i càrrecs, ens interessa que el febrer de 1647 se'l va nomenar virrei de Catalunya i que va viure al Principat entre principis d'abril i finals d'octubre. Per tant, és verosímil que es digui que el Condé pugés la muntanya de Montserrat en una crònica, però no he trobat a quina es fa referència.

³¹ *Esperó*: 'Espiga de metall terminada generalment en un disc dentat mòbil i unida a l'altre extrem a una peça semicircular que s'adapta al taló del genet, i serveix per a estimular el cavall punyint-lo en els flancs'.

³² Els mots que aquí estan en cursiva, en el text de Tastú es troben subratllats.

³³ Tastú remet al mot *calessa* que és un 'Carruatge de dues rodes obert per davant on seuen les persones'.

³⁴ *Truch*: 'Bola grossa' que, d'acord amb el DCVB, té moltes definicions, però la que s'escau en aquest context és la següent: 'Bola de fusta, de vori, etc., amb què es juga a billar, a les bitlles, etc.'.

³⁵ S'ha eliminat *salamon lustres*, que és un tipus de làmpada molt específic.

³⁶ Dins el monestir de Montserrat es troben multitud de làmpades votives que són ofrenes que diverses institucions o persones han fet a la Moreneta, la verge de Montserrat, per guanyar-se'n el favor.

³⁷ *Arrova*: 'Unitat de pes equivalent a 10,400 quilograms, o sien 26 lliures'.

³⁸ Símbol il·legible.

³⁹ Làmpada molt majestuosa i de molt valor a la qual Serra s'hi refereix dues vegades a *l'Eptome*. La primera a la pàgina 362: «El Duque de Toscana, visitando a Nuestra Señora, le dio una lámpara de siete arrobas y media de plata, cuyo labor de toda ella, compite con la grandeza de su peso. Estimada (con la donación) a 8.600

^{xiii} Le bon grec est ici pour *le bon lladre*,⁴⁰ le brave voleur, ainsi qu'on [qualifié]⁴¹ encore Saint Dimas à qui est dédié le XIII [hermitage]⁴² ou *hermita*.⁴³

^{xiv} Ou bien *carisch-carisch*, une crécelle des Arabes, bruyant instrument qu'on donne aux enfans pour les étourdir plutôt que pour les amuser.⁴⁴ C'est aussi avec des instrumens de cette nature qu'on imite les déchirements du temple⁴⁵ le jour du Vendredi Saint dans les églises de Roussillon.⁴⁶

^{xv} Voyez dans les études la nomenclature des oiseaux⁴⁷ qui habitent [ou passent sur] les terres catalanes et principalement a Roussillon.

ducados». La segona, a la pàgina 444: «A lo más cercano de la santa imagen de Nuestra Señora, dos grandiosas lámparas reales, obsequios de dos Felipes, monarcas de España, segundo y quarto. Luego sigue sola, siendo mayor que aquellas, la del Gran Duque de Toscana».

⁴⁰ D'acord amb l'Evangeli de Nicodem (text apòcrif), Sant Dimes va ser el lladre bo que van crucificar a la dreta de Jesús i el primer de ser reconegut com a sant després que Jesús li digués: "Avui estaràs amb mi al Paradís". En canvi, a la seva esquerra hi havia el lladre dolent, anomenat Gestes. Serra i Postius menciona a Sant Dimes a partir del seu origen grec, que, tot i que sí que és un nom grec, es desconeix l'origen del personatge.

⁴¹ Canvi d'*appelle* a *qualifie*.

⁴² Canvi de *chapelle* a *ermitage*.

⁴³ Diu la llegenda que on actualment hi ha l'ermita de Sant Dimes hi havia el castell de Marro o Montsiat encaixat al cim d'una gran roca. Un bon dia, cap a trenta lladres van decidir ocupar el castell i van amenaçar els monjos de Montserrat de llençar-los pedres, però abans, un grup d'homes valents van lluitar i vèncer els lladres. Com que el castell va quedar enderrocat, es van aprofitar les pedres per construir una ermita que, avui en dia és coneguda com a ermita de Sant Dimes, del bon lladre o del castell. Aquesta ermita va caure durant la guerra del Francès (1811-1812) i quatre anys més tard va ser reconstruïda per l'abat Simó de Guardiola, i hi va viure l'ermità Jaume Sambola fins al 1822. Després va restar abandonada i ja no ha tornat a ser mai més habitada. Cap al 1970, Sant Dimes va ser restaurada de nou i actualment resta en bon estat de conservació. Es remarca la posició singular de l'ermita, que està edificada al peu d'una roca solitària i envoltada de precipicis.

⁴⁴ Tastú explica l'origen i la funció d'un *xerric-xerrac*, altrament anomenat, *carric-carrac*, que és un 'Instrument de fusta amb una llengüeta que, en fer giravoltar la peça on va fixada, bat successivament les dents d'una roda dentada fixada al mànec, i produeix així un seguit de sorolls secs i desagradables.' Tanmateix, en fa una interpretació poc precisa i discutible.

⁴⁵ Elisió de *Saint* per afegir *le jour de Venerdi*.

⁴⁶ Tastú exposa que el *xerric-xerrac* es relaciona amb la fressa que feia la gent durant l'acte de *matar jueus* a les esglésies. L'Ofici de Tenebres, també anomenat Ofici de Fasos, és una funció religiosa que es duia a terme, sobretot, a les matines del Dijous Sant, i en alguns llocs també el dimecres i el Divendres Sant. En aquesta celebració hi havia un canelobre de forma triangular amb quinze ciris, anomenat tenebrari, que a mesura que s'anaven apagant, simbolitzaven l'abandonament de Jesús per part dels deixebles. Un cop estaven tots apagats començava l'acte de 'matar jueus', l'objectiu del qual era realitzar el màxim soroll possible picant els bancs de l'església, o amb carraus, matraques, xerracs... en record del terratrèmol que va seguir la mort de Jesús a la creu.

⁴⁷ *Pinsà*: 'Ocell de l'orde dels passeriformes i de la família dels fringíl·lids (*Fringilla coelebs*), amb una doble franja alar i les rectrius externes blanques i molt apreciat com a ocell de gàbia'. És un ocell molt cantador i és per això que quan es diu *ser alegre com un pinsà*, es fa referència a 'una persona de caràcter molt alegre i rioler'. Aquesta característica de l'alegria és la que l'autor remarca a la descripció a *Mes lírico de María, o los cancioneros de Monserrat*.

xvi Ceux qui ont visité les monastères du Montserrat et de Saria,⁴⁸ en Catalogne, ont vu avec quelle patience les bons moines sont parvenus à priver les oiseaux qui habitent leurs silencieuses demeures. Don fr. Augustín Eura,⁴⁹ évêque d'Ourense l'a rapporté en six jolis vers⁵⁰ que voici:

*Los aucellets graciosos*⁵¹

Viuhén allí sens susto y sens cuydado;
puix veuràs que, amorosos,
se posan sobre ·l⁵² muscle ab desenfado,
y en escusas de un piño que ·ls⁵³ provoca,
mil voltas ab lo bech besan la boca.

Les petits oiseaux gracieux

Vivent là-bas sans peur et sans soins.
Car⁵⁴ tu verras que, amoureux,
yl se mettent sur le bras à vous embarrasser
et pour un pignon qui les⁵⁵ attire
mille fois avec le bec ils vous baisent la bouche.

⁴⁸ El monestir de Sarrià, que es pot identificar amb el convent de Santa Eulàlia de Sarrià, és una antiga capella al barri de Sarrià de Barcelona. Va ser edificada el 1578 sobre el lloc on, segons la tradició, havia nascut i s'havia criat santa Eulàlia de Barcelona. A partir de llavors, va passar a ser un convent de caputxins que al llarg dels anys s'ha anat ampliant amb nous altars, un campanar, etc. i als voltants s'hi van construir tot un seguit de capelles que van donar origen al desert de Sarrià. Finalment, aquest convent va ser destruït el 1835 i en aquell mateix indret s'hi instal·là l'Institut del Desert de Sarrià. Posteriorment, el 1887 va començar la construcció de l'actual convent de Santa Anna, més conegut com a Caputxins de Sarrià, que va ser incendiat el 1936 i restaurat per Pere Benavent. L'any 1966, entre aquests murs es va celebrar l'assemblea constituent del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona, coneguda com 'La Caputxinada'.

⁴⁹ Llorenç Esteve Eura Mataró, conegut com a Agustí Eura, va néixer a Barcelona el juliol del 1684 i va estudiar al convent de Sant Agustí de Barcelona i posteriorment va convertir-se en religiós de l'orde dels agustins. Més endavant, va ser ordenat prevere i va obtenir el títol de mestre en teologia i des de llavors va ser prior del convent de Girona i de Barcelona. El 1732 va començar a formar part de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i s'hi va estar durant dos anys fins que el 1738 va ser nomenat Bisbe d'Ourense, càrrec que va mantenir fins a la seva mort, el desembre del 1763. Pel que fa a la seva obra, les seves poesies més destacades són: *Anatomia mental del cos humà*, *En memòria d'una sepultura*, *La mort suavizada*, *Poesia sacra per les agonies de la mort* i *Descripció de la muntanya i santuari de Montserrat*. Per saber més, veg. Valsalobre (1998).

⁵⁰ Moi ***** (il·legible) / *cattilane*.

⁵¹ Aquests versos es troben dins el poema *Descripció de la muntanya i santuari de Montserrat* (1859) d'Agustí Eura, que és un cant èpic d'exaltació a la muntanya i el santuari de Montserrat. Tastú els afegí per tal de remarcar el tema i donar més credibilitat dels fets.

⁵² De *sobre el a sobrel*.

⁵³ Adjunció de *que* i *los*, el resultat de la qual és *quels*.

⁵⁴ Substitució de *pour* per *car*.

⁵⁵ **** (il·legible), tot i que potser va començar a escriure el mot *aguicher*.

xvii C'était, autrefois du moins, la seule récréation que se permettent les bons moines de Monserrat. Ils avaient coutume de donner deux fois par jour à manger à leurs petits oiseaux. Aussi dès qu'ils paraissaient vous [les] eussiez vu venir se poser sur leurs bras, sur leurs épaules, sur le livre qu'ils avaient à la main et familiers au point de les becqueter à la bouche pour y prendre l'amande du fruit du pin.⁵⁶

xviii Du verbe *cabrer*, contenir.

xix C'est une sorte de carquois des anciens; le havresac⁵⁷ ou bissac⁵⁸ des modernes.

Traducció de les notes:

ⁱ Iniciació, guia.

ⁱⁱ Tres camins amb una pujada molt forta condueixen a les ermites. Aquell que puja directament a l'ermita de Sant Dimes és tan abrupte i empinat que una crònica del cèlebre convent informa, com a fet extraordinari, que el príncep de Condé (el Gran) la pujà amb botes i esperons.

ⁱⁱⁱ *Que no et.*

^{iv} *Picarà el sol.*

^v *Que et.*

^{vi} *Toca.*

^{vii} Amb *calessa*.

^{viii} Contracció de *meva* i *dona*.

⁵⁶ El fet que els monjos de Montserrat donin menjar als ocells ha estat comentat per diferents autors: «Una de las más sencillas recreaciones de aquellos santos varones era la de los pajarillos que atravesaban aquellas soledades o reposaban en ellas. A una simple señal que los ermitaños les hacían para darles de comer mañana y tarde, acudían com presteza; y si absorto el anacoreta en la contemplación olvidaba llamarles alguna vez, se le ponían sobre la cabeza, ombro o libro, obligándole con este festejo y con la melodía y porfía de su canto a que les diese una lijera parte de su frugal alimento» (Solà, 1852, p.79).

⁵⁷ *Sarró*: 'Bossa feta de pell o de tela que els pastors i altres homes que van pel camp porten penjada amb una corretja pel coll i que serveix per a dur-hi menjar, utensilis, diners, etc.'.

⁵⁸ *Alforja*: 'Conjunt de dos sacs formats d'una sola peça llarga de roba doblegada pels dos extrems i cosida pels costats, amb la boca llarguera, a fi que, posats sobre l'espatlla d'una persona o l'esquena d'una bèstia, pengi un sac a cada banda'.

^{ix} *Ase, burro, asenet, ruc, ruquet, ase petit, etc.*

^x Grossa bola.

^{xi} Aquest és el gran plat que va al foc, al forn, fet amb molt de fang i vernís espès, de la ceràmica més comuna.⁵⁹

^{xii} Més de dues-centes làmpades, de plata, ofertes com a donació a Nostra Senyora de Montserrat, entre les quals es distingeix la del Gran Duc de la Toscana. Aquesta pesava sis arroves, o cent setanta-quatre lliures de dotze a la lliura, amb un valor estimat de vuit mil sis-cents ducats, o quaranta-cinc mil []⁶⁰ aproximadament.

^{xiii} El bon grec és aquí per *bon lladre*, el lladre valent, tal com encara es qualifica sant Dimes, a qui és dedicada la XIII *ermita*.

^{xiv} O bé, *carisch-carasch*, un sonall dels àrabs, instrument sorollós que es dona als infants per atordir-los més que per divertir-los. És també amb instruments d'aquesta mena que s'imiten els esquinçaments al temple⁶¹ el Divendres Sant a les esglésies del Rosselló.

^{xv} Observeu als estudis de la nomenclatura dels ocells que vivien a les terres catalanes i, principalment, al Rosselló.

^{xvi} Aquells qui han visitat els monestirs de Montserrat i de Sarrià, a Catalunya, han pogut observar quanta paciència han tingut els bons monjos per aconseguir guanyar-se la confiança dels ocells que viuen a les seves silencioses cases. Don fra Agustí Eura, bisbe d'Ourense, ho va recollir en els sis bonics versos que hi ha a continuació.

^{xvii} Era, almenys en el passat, l'únic entreteniment que es permetia als bons monjos de Montserrat. Tenien el costum d'alimentar els ocells un parell de cops al dia. Tan bon punt apareixen, els hauríeu vist venir a reposar sobre els seus braços, les seves espatlles, o el llibre que tenien a la mà, fins al punt de picotejar per a prendre l'ametlla del fruit del pi.

^{xviii} Del verb *caber*, contenir.

^{xix} És una mena de buirac dels antics, el sarró o l'alforja dels moderns.

⁵⁹ Comuna en el sentit 'de poca qualitat'.

⁶⁰ Símbol il·legible.

⁶¹ Els evangelis diuen que el vel del temple, una gran cortina que separava les dues parts del recinte, es va esquinçar de dalt a baix en el moment en què Jesús morí, i que hi va haver també un terratrèmol.

7. La llengua de Pere Serra i Agustí Eura

Pere Serra i Postius va escriure a principis del segle XVIII, quan ja feia temps, sobretot després de la unió de la Corona d'Aragó amb Castella, que la llengua catalana era vista com una llengua antiquada i amb poques possibilitats per a la literatura. Tanmateix, encara era la llengua habitual de les escriptures notariales, dels llibres de pietat o de les escoles primàries, entre d'altres.

En aquell moment circulaven unes suposades acusacions contra la brevetat i l'aspra del català, que no eren explícites i cap autor les va formular obertament. No obstant això, aquest fet va generar que un bon nombre d'autors tant del Principat, com de les Illes, com del País Valencià, veiessin la necessitat d'escriure defenses i apologies del català contra aquestes declaracions. Les apologies són defenses de la llengua en les quals els autors en canten les excel·lències i les qualitats. Van ser un gènere d'una gran continuïtat, que va travessar tota l'edat moderna i el segle XIX, i se'n troben en moltes llengües, sobretot, les minoritàries que experimenten una subordinació, com el gallec o el català.

Pel que fa a les apologies del català, hi abunden certs trets comuns: la preocupació per l'origen i l'antiguitat de l'idioma, la justificació de què no és una llengua aspra, i que la curtedat és una de les majors perfeccions de l'idioma perquè permet dir molt amb poques paraules. Algunes de les apologistes en llengua catalana van ser el pròleg de l'*Ateneo de grandesa sobre eminències cultes* (1681) de Josep Romaguera;⁶² alguns capítols del *Sumari, índex o epítome...* (1628) d'Andreu Bosch;⁶³ la *Controvèrsia sobre la perfecció de la llengua catalana* (1720) d'Agustí Eura;⁶⁴ el pròleg de la primera *Gramàtica catalana*, feta per Josep Ullastre;⁶⁵ l'*Apologia de l'idioma català, vindicant-lo de les impostures d'alguns estrangers que l'acusen d'aspra, incult i escàs* (1779-80) d'Ignasi Ferreres⁶⁶ o el prefaci de la *Gramàtica i apologia de la llengua catalana* (1815), la primera gramàtica catalana moderna impresa a Catalunya, que va ser elaborada per Josep Pau Ballot.⁶⁷

⁶² Josep Romaguera va ser canonge de la catedral de Barcelona, catedràtic de dret canònic a la universitat i vicari general del bisbat. Va viure a finals del segle XVII i principis del segle XVIII.

⁶³ Andreu Bosch, nascut a Perpinyà a mitjan segle XVI, va professar en el tercer orde franciscà i va ser doctor en dret. També va ser nomenat jutge d'apel·lacions de la cort del governador dels comtats de Rosselló i Cerdanya.

⁶⁴ Veg. nota 49

⁶⁵ Veg. nota 8

⁶⁶ Ignasi Ferreres va ser metge i escriptor i va morir l'any 1794.

⁶⁷ Veg. nota 7

En primer lloc, pel que fa a la brevetat, es fa referència tant a la curtesa de les paraules, com a l'escassetat de mots. A la *Controvèrsia sobre la perfecció de la llengua catalana*, Agustí Eura argumenta que l'abundància de monosíl·labs és positiva perquè l'hebreu també té, segons ell, les paraules molt curtes i també són les que utilitzen els savis. Ignasi Ferreres reflexiona seguint aquesta mateixa línia d'Eura. En canvi, Andreu Bosc relaciona el monosil·labisme amb la llengua llatina: «No hi ha llengua que amb més breus paraules diga més alts i millors conceptes, tenint, en tot, una viva semblança amb sa mare llatina». Aquesta qualitat d'expressar-se de manera concisa i breu es relaciona amb el 'laconisme', que va ser promogut i valorat per alguns corrents de la literatura barroca.

En segon lloc, i amb relació al fet que el català és aspre o dur en la pronúncia, Eura exposa que aquesta acumulació de consonants en posició final és positiva perquè abreuja la pronunciació; el que un castellà ha de dir en tres síl·labes, per exemple, *dolores*, els catalans ho diem en dues. A més, com que es col·loca l'accent al final de la paraula, impossibilita que en un discurs públic no s'entengui l'última síl·laba de les paraules. Ignasi Ferreres ho justifica dient que la pronúncia del català és molt semblant a la del llatí, que és un idioma molt elegant i suau. Josep Pau Ballot segueix aquest mateix discurs argumentatiu a la seva gramàtica, que justifica que ataquen el català de llengua aspra perquè no tenen interioritzada la pronunciació d'algunes paraules: «Això es demostra que no retreuen que el llatí també en té, ans diuen que és dolça, suau i curta».

Així doncs, les dues acusacions més freqüents eren que el català és una llengua aspra i plena de mots curts. Cal destacar que la majoria de les paraules rima del sonet *Si vas a Monserrat...* són breus (monosil·làbiques) i desagradables per l'oïda (aspres) perquè totes acaben en consonant oclusiva que dona lloc a una rima forta i contundent: *Lluch, toch, poch, ruch, truch, foch, roch*. Això es podria entendre com una mena de joc erudit. Serra i Postius va escriure un poema en català i en estil jocós en un moment en què alguns deien que el català no era una llengua apta per fer poesia perquè té molts mots curts i aspres. Per tant, és molt probable que el poeta l'escrivís amb la intenció de burlar-se dels que feien aquestes acusacions. A més, no se'n va amagar, sinó que fins i tot ho va voler mostrar visualment i les paraules rima del text original estan separades de la resta del vers.

És interessant comentar la llengua que utilitzen Serra i Postius i Agustí Eura, del qual Tastú aporta un fragment poètic a una de les notes. Tots dos emprenen un català que avui trobem antic i això es veu, per exemple, a la forma consecutiva *puix* que encara s'accepta, però que

ha estat substituïda generalment per *doncs*. És un català que segueix el model de l'època moderna, quan encara no hi havia una llengua unitària fixada per als usos escrits, i cada autor i els impressors seguien unes normes ortogràfiques diferents. Per exemple, Eura escriu *piño* amb *ñ*, mentre que Serra fa ús de la *ny*: *pinyó*. La unitat ortogràfica del català no va arribar fins a la publicació de les *Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans* (1913) amb les quals es pretenia «arribar a la formació de normes ortogràfiques fonamentals que donessin una solució nacionalment acceptable a un nombre de qüestions suficient per a constituir sòlids cos de doctrina».

En primer lloc, tots els mots rima del poema de Serra i Postius segueixen el patró d'acabament vocal + un so oclusiu [k] que es representa gràficament amb una *-ch* final: *Lluch, toch, poch, ruch, truch, foch, roch, duch, grech, xerrach, bech, sach, aplech, buyrach*. A la pàgina 137 de la paginació moderna de la *Grammaire cathalane*, Tastú tracta sobre la lletra *h*, que la veu com una particularitat gràfica del català. Explica que, tot i que no se sent, es pot trobar al començament, al mig o al final dels mots, on es genera un acabament aspre, i en posa una llarga llista d'exemples: *amich, blanch*, etc. Així, l'autor és partidari de l'acabament *-ch* d'acord amb la tradició perquè els antics ja l'utilitzaven. Tanmateix, amb la publicació de les *Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans* (1913) es va eliminar aquest final i tots aquests mots ja apareixen sense la *h* al *Diccionari General de la Llengua Catalana*. La mateixa Norma 3,⁶⁸ també explica la supressió de la *h* inicial d'*hermita* perquè, d'acord amb l'etimologia, deriva del mot llatí *eremita*. Així com de la *h* del mig de *viuhen* perquè és un mer signe de pronúncia disil·làbica.

Hi ha altres trets ortogràfics que contravenen les *Normes ortogràfiques de 1913*, i que caracteritzen aquest text com a paradigma de l'escriptura prefabriana. Per exemple, l'acabament *-as* dels mots plurals femenins: *excusas, unas, perlas, las, esmeraldas, llàntias*,

⁶⁸ Dins l'ortografia catalana, trobem usades: I. Una *h* etimològica, *h* que correspon a una *h* llatina o a un esperit aspre grec. Ex. *home, hipòtesi*; II. Una *h* signe rememoratiu d'una consonant desapareguda. Ex.: *rihent* (de *ridendo*), *rahó* (de *rationem*); III. Una *h* mer signe de pronúncia disil·làbica. Ex.: *atribuhir* (llat. *attribuere*), *llehó* (llat. *leonem*); i IV. Una *h* sense cap valor fònic ni etimològic, escrita darrera de tota *c* final. Ex.: *amich* (llat. *amicus*). D'aquestes quatre *h*, continuarà usant-se la primera, la *h* etimològica, però se suprimiran les altres tres (ja de fet suprimides per un gran nombre d'escriptors); així, no s'escriurà *crehença, rahó, atihar*, etcètera, sinó *creença, raó, atiar*, etc., ni *atribuhir, influheix*, etc., sinó *atribuir, influeix*, etc., ni *amich, arch, gráfich*, etc., sinó *amic, arc, gràfic*, etc.; però s'escriurà: *hàbil, habitar, haver, heretar, heroic, historia, hivern, home, holocaust, hora, hostel, hospital, hoste, humà, humil, ahir* (llat. *heri*), *adherencia, inherent, inhuma, cohesió, exhalar, exhumar, inexhaurible, prohibir, vehement, vehícol, així com harmònic, inharmònic, hélíx, antehélíx, hemicicle, heterogeni, hexàmetre, hidrogen, higròmetre, hipertrofia, hipotètic, homologia, horitzó*, etc., etc. S'escriurà, però, *Espanya* (llat. *Hispania*), *oreneta* (de *hirundo*), *ordi* (de *hordeum*), *aura* (de *hedera*), mots que, ja d'antic, tothom escriu sense *h*.

altras, cosas, voltas. Avui en dia, d'acord amb la primera Norma,⁶⁹ aquestes paraules finalitzen amb *-es*. A la novena Norma⁷⁰ també es va dictar que la preposició *ab*, tal com l'escriuen Serra i Postius i Eura, passava a ser *amb*, d'acord amb el criteri de la pronunciació. Així com la tretzena: «Se conservarà la lletra *x* (pronunciada [ks], [k] o [gz]) dins els mots erudits que en llatí presenten *x* (o en grec ξ)», explica el canvi de *s* a *x* del mot *escusas*.

Pel que fa a les *y*, els mots *buyrac* i *may*, ara s'escriuen amb *i* (*buirac* i *mai*) seguint el criteri de Norma 5: «La *i* asil·làbica darrera de vocal no s'escriurà *y* sinó *i*». A més, d'acord amb la següent norma, la conjunció *y* ha de ser escrita com a *i*: «La partícula copulativa provinent de la conjunció llatina *et*, que els antics escrivien normalment *e* (*jo e tu*), serà escrita *i* (*jo i tu*), no *y* (*jo y tu*)».

A part de totes aquestes divergències ortogràfiques respecte de les *Normes* del català contemporani, trobem mots com *Montserrat* i *mols* en què s'ha elidit la *t* del grup consonàntic *ts* i s'ha reduït a *s*. Això passa perquè com que les dues consonants finals tenen el mateix punt d'articulació, el parlant n'elimina una per tal de facilitar-ne la pronúncia. Com que no es diu, Serra i Postius tampoc ho va escriure, però, d'acord amb l'etimologia (*montis* i *multum*) hi ha d'haver la grafia *t*. A part d'això, pel que fa a les formes verbals, veiem que *vajes, facias, toch, aplech* són formes antigues i que s'utilitza la primera persona del present d'indicatiu sense terminació, que encara s'usa en el dialecte balear.

Un altre tema que cal destacar és el dels castellanismes, que és l'ús de mots i expressions manlevats il·lícitament del castellà en lloc d'utilitzar les solucions genuïnes alternatives, a causa de la interferència i la pressió del castellà envers el català. Els castellanismes van anar sent cada vegada més freqüents en la llengua moderna i encara ara se'n troben molts. Alguns han estat admesos al diccionari i ja es consideren mots catalans, independentment del seu origen castellà. Tot i que tenen una entrada als diccionaris, es dona preferència a la paraula o forma més genuïna, si és que existeix, perquè de vegades s'incorporen castellanismes per

⁶⁹ No s'escriuran amb *a* sinó amb *e* la terminació del plural dels noms en *-a* i les terminacions verbals en *-s, -n, -m* i *-u* d'aquells temps en què la tercera persona del singular acaba en *-a*; així, tot escrivint-se *taula, força, formiga, força, teorema*, etc., amb *a*, s'escriurà, en el plural, *taules, torques, formigues, forces, teoremes*, etc., amb *e*; tot escrivint-se *pensa, trenca, prega, siga*, etc., amb *a*, s'escriurà *penses, pensen, trenques, trenquen, preguntes, pregunten, sigues, siguen*, etc., amb *e*; tot escrivint-se *pensava, dormia, faria*, etc., amb *a*, s'escriurà *pensaves, pensaven, pensàvem, pensàveu, dormies, dormien, dormíem, dormíeu, faries, farien, fariem, fariem*, etc., amb *e*.

⁷⁰ Preposició provinent de *apud*: *ab* i, amb l'adjunció d'una nasal, *amb*; la primera forma (*ab*), empleada sistemàticament pels autors antics (que escrivien també normalment *abdos* per *ambdos*, de *ambi* + *duos*) i, fins fa poc, d'ús general dins el llenguatge escrit; la segona (*amb*), gaudint, dins el domini lingüístic català, d'una extensió incomparablement més gran que *ab* i l'única empleada en la pronunciació normal de Barcelona: S'escriurà *amb*, evitant-se així un divorci no prou justificat entre la llengua escrita i la parlada.

designar conceptes o objectes nous, que no tenien correspondència en català. Per exemple, en el sonet de Serra i Postius trobem el mot *esmaragda* que és un castellanisme de la paraula ‘esmerlada’,⁷¹ i que ja és acceptat pel DIEC2. Tanmateix, s’ha de donar preferència a la paraula o forma més genuïna: ‘maragda’.

Hi ha un parell de castellanismes en els versos d’Agustí Eura: en primer lloc, el mot *susto*, que és un castellanisme del mot ‘espant’,⁷² que està documentat des del segle XVI, i no està acceptat al diccionari; també hi ha *cuidado*, que és un castellanisme que no està admès en el català correcte, però que està molt arrelat en el nostre llenguatge parlat i, preferiblement, s’ha de dir: *ànsia*, *cura*, *esment* o *atenció*. Pel que fa al mot *desenfado*, no està acceptat a cap diccionari català i, en aquest context, hi podria escaure *amb alegria* o *sense por*.

Per tant, la llengua emprada per Serra i Postius és el català de l’edat moderna, que es va modificar en la fixació contemporània de la llengua a partir de les *Normes de 1913*. D’entre tots els mots, destaquen les paraules rima que les utilitza per burlar-se dels qui acusaven el català de no ser una llengua apta per fer poesia. Totes acaben amb -ch, que és una forma que actualment només es conserva en certs cognoms com *Bosch* o *Blanch*. En el sonet es troba ‘esmeralda’, que és una paraula que ha estat extreta directament del castellà, que s’ha acceptat en català i que han tingut continuïtat, per exemple, en un vers de Pau Estorch i Siqués de 1856: *Llansant perlas y esmeraldas*.⁷³ En canvi, tot i que la llengua d’Agustí Eura és contemporània a la de Serra i Postius, en tan sols cinc versos curts hi ha dos castellanismes: *cuidado* i *desenfado*.

⁷¹ *Maragda*: ‘Pedra preciosa, de color verd, composta de silicat d’alumina i glicina’.

⁷² *Susto*: ‘Por intensa i sobtada.’

⁷³ Vers extret del poema *Poesies. Quart y últim repich*; de Pau Estorch i Siqués (1856) del *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*.

8. El treball filològic de Tastú

Al final del poema, Tastú afegeix un total de dinou notes en francès per comentar alguns dels aspectes del text que considera rellevants i necessaris perquè un lector francès el pugui comprendre millor i amb més facilitat. S'ha de tenir en compte que Serra i Postius escriu un sonet sobre Montserrat, que és un indret molt concret i important de Catalunya, que no és conegut per una persona de fora el territori. Cal remarcar que no s'ha trobat cap dada que confirmi que Tastú pugés alguna vegada a la muntanya de Montserrat.

Les notes que l'autor rossellonès escriu al final del foli es poden dividir en diferents grups. En primer lloc, les III, IV i V són de caràcter ortogràfico-fonètic i mostren les elisions vocàliques que s'han practicat en el text perquè el vers mantingui el mateix còmput sil·làbic que la resta: *not* → *no et*; *picarà'l sol* → *picarà el sol*; *qu'et* → *que et*. N'hi ha d'altres que tracten aspectes lèxics, com la número VIII, en què s'explica el sentit de l'abreviatura de *madona*; o la IX, que aporta diferents sinònims i diminutius del mot *ruc*: 'ase', 'burro', 'burrico',⁷⁴ 'asenet', 'burret', 'burriquet',⁷⁵ 'ruc', 'ruquet', 'ase petit'. Així com a les notes VI i XVIII en què s'explica de quin verb es tracta i s'afegeixen sinònims en francès.

També hi ha notes explicatives que serveixen per aclarir breument el sentit d'alguns termes, com la I, la VII, la X, la XI o la XIX. Si ens centrem en aquesta darrera, Tastú diu que un 'buirac' correspon a un 'sarró' o una 'alforja' pels moderns, però en analitzar les entrades d'aquests mots al DCVB veiem que no són equivalents, ja que un *buirac* és un instrument destinat a l'ús exclusiu de portar fletxes. A la nota XIV es parla del terme *xerric-xerrac*, altrament anomenat *carisch-carisch*, que és utilitzat a la zona del Rosselló, tal com apunta el DCVB. Altres denominacions acceptades són *garric-garrac* o *carrau*. Entenem que després comenta que és un instrument semblant a algun que tenen els àrabs i que atemoreix els infants amb el soroll ronc i estrident que produeix i, per això, es feia servir a la celebració de l'Ofici de Tenebres.

Cal destacar les notes II, XII, XIII, XVI i XVII en què es tracta de temes estrictament vinculats a la muntanya de Montserrat, la temàtica principal del poema: els camins per arribar-hi, l'ermita de Sant Dimes, la sala de les làmpades i de les tasques que realitzen els monjos montserratins. Algunes d'aquestes qüestions són tractades pel mateix Serra Postius a *l'Építome*, així que podem afirmar que Tastú en tenia un exemplar o que, si més no, el va poder consultar. Pel

⁷⁴ Mot pres del castellà: *borrico*, que té una entrada al DCVB.

⁷⁵ Mot no acceptat al DCVB.

que fa a la nota XIII, al principi del llibre Serra i Postius descriu Montserrat i després aporta informació de les diferents ermites que hi ha pels voltants: Sant Jeroni, Santa Anna, Sant Miquel, Sant Benet, Santa Creu, etc. L'ermita de Sant Dimes es descriu de la següent manera:

Continuando el mismo cerro a la parte de levante, a ciento y cinquenta pasos de la ermita de Santa Cruz, donde se forma un cabezón, o remate de sierra, guarnecido de grandísimos despeñaderos en contorno, tan seguidos que llegan al río Llobregat, donde escarpados bajan más de quatrocientas tuesas, con solo una entrada practicable a la parte de poniente, está la hermita de San Dimas. Avia antiguamente coronando este sitio un castillo, llamado Monserrate, que servía de atalaya, con dos puentes levadizas, que levantadas, quedaban los despeñaderos por foso y barbacana, tan segura y fuerte, que aun en lo moderno fuera respetable. Su disposición dió osadía a treinta vandoleros para hacerlo guardia de sus delitos, con lo que tenían atemorizados quantos andavan por la santa montaña, y molestavan no poco a los del monasterio; hasta que seis o siete labradores de ánimo y valor emprendieron quitarse semejante padrastro. Asaltaron el fuerte, en ocasión que algunos estavan fuera, y matando a unos, y prendiendo a otros perecieron todos. Luego se derribó el castillo y en el mismo lugar se edificó la ermita del buen ladrón San Dimas. Goza alegres y deleytables vistas a la parte de mediodía, levante y tramontana. Baxando de esta ermita por unos despeñaderos, a la parte de medio dia, a un tiro de ballesta, entre unas peñas escarpadas, está una garita quarenta tuesas sobre el monasterio, de donde se hazían proveer los vandoleros, de todo lo necesario. (Serra, 1747, p.22)

En referència al comentari XVI, cal fer notar que hi ha una certa incongruència en el fet que Tastú parli d'un 'monestir de Sarrià', perquè el de Sarrià no ha estat mai un monestir de monjos, sinó un convent on viuen frares, que són dos càrrecs eclesiàstics diferents. Aquest petit detall delata un cert desconeixement per part de Tastú del món religiós.

La nota XV remet a les pàgines 305 i 306 del manuscrit de Tastú en les quals hi ha una llarga llista d'alguns dels noms dels ocells que es poden trobar a les terres catalanes i del rossellonès. Concretament, el mot *pinsà* està a la pàgina 306 i la traducció al francès és *pinson*.

En definitiva, cal preguntar-nos si Josep Tastú va fer bé la seva feina d'editor i va interpretar correctament el text de Serra i Postius. Després d'haver analitzat les seves aportacions, podem afirmar que era un erudit que tenia un gran domini del català, la seva llengua materna, així com del francès, la seva llengua habitual. Això queda plasmat al llarg de tota la gramàtica i, sobretot, en el fet que no se centra només en els trets gramaticals i de significat, sinó que aprofundeix en l'explicació dels conceptes més específics, com en la pràctica dels monjos de donar menjar als ocells de la zona. Així doncs, també domina diferents temes montserratins que devia conèixer a partir de diverses fonts: de l'*Epítome*, dels seus

manuscrits i de la relació que mantenia amb alguns intel·lectuals catalans, com Fèlix Torres Amat o Joaquim Maria Bover. Com que no podem afirmar que Tastú hagués trepitjat aquest indret, cal reconèixer-li el treball de recerca que va realitzar. A part d'això, demostra tenir bons coneixements de la literatura catalana en el seu comentari filològic del text de Serra perquè hi afegeix una estrofa d'un poema d'Agustí Eura que parla d'un tema molt precís.

No obstant tot això, l'autor manifesta un cert dèficit de coneixement lingüístic en la part popular i de la tradició oral del Principat. Tastú no encerta a l'hora de dir que un *buirac* és 'un sarró o una alforja dels moderns' perquè en aquests sacs no hi caben les fletxes. Tampoc explica qui és na Guilleuma de Montcada, que és un personatge llegendari encara poc conegut avui i que requereix cercar informació en cas de voler conèixer la seva història, a diferència d'altres com el comte Arnau. A més, cal destacar la nota VII en què l'erudit rossellonès diu que *calés* fa referència a *calessa*, que és una interpretació plausible, però que, depèn de com es llegeix, també es podria entendre el text en un altre sentit, que a Tastú se li escapa, a partir del significat popular que fa 'cale(r)s' equivalent a 'diners'.

9. Conclusions

En arribar a l'últim apartat del treball és moment de valorar tot el procediment que s'ha seguit per arribar fins aquí. Un dels objectius cabdals era conèixer una mica millor els erudits Pere Serra i Postius i Josep Tastú a partir de la seva vida i les seves obres. Són dos autors que encara romanen molt desconeguts i que van dedicar gran part de la seva vida al món de les lletres i de la recerca. A més, la seva obra tampoc no ha estat gaire estudiada.

Pel que fa al sonet de Serra i Postius, es comenta per primera vegada en aquest treball, del qual n'és al nucli. Cal dir que resulta interessant tant pels mots rima, com per la temàtica, que tracta sobre temes molt concrets relacionats amb la muntanya de Montserrat, i que requereixen fer un cert exercici de recerca. La finalitat de Serra i Postius a l'hora d'escriure aquest poema en català i en estil jocós era que fos una mena de joc en contra dels que afirmaven que aquesta llengua no era apta per fer poesia. És per això que quasi tots els mots rima són monosíl·labs i aspres.

Des de l'inici, l'objectiu principal del treball era editar l'últim foli de la *Grammaire cathalane* de Josep Tastú en què hi ha el sonet *Si vas a Monserrat...* de Serra i Postius i les respectives notes de Tastú. Un cop complerta aquesta tasca i havent estudiat els comentaris que l'autor rossellonès va afegir al final, es pot afirmar que l'autor rossellonès va fer una lectura plausible del text i el va comprendre correctament. Tanmateix, no va aprofundir gaire en els temes i en dona dades molt superficials: les justes perquè el lector pugui comprendre el text amb més facilitat. A més, es manifesta una certa mancança en el coneixement de l'aspecte més popular de la llengua viva del Principat.

La tria de Josep Tastú d'un sonet del segle XVIII mostra que, per a un autor de la primera meitat del segle XIX, la llengua del segle anterior era un model perfectament vàlid de llengua literària. Això evidencia que el terme 'Decadència', amb el qual s'ha designat el període comprès entre la fi de l'edat mitjana i la Renaixença, és un prejudici i una mostra d'infravaloració als autors cultes del moment. També, que a principis del segle XIX no hi havia aquest prejudici i que ha estat la posterior dicotomia 'Decadència-Renaixença', imposada per autors posteriors, la que ha condicionat les interpretacions de la literatura del segle XVIII. D'uns quants anys ençà, s'ha entès que 'Decadència' és una terminologia incorrecta que condiona i distorsiona la realitat i des de llavors s'han experimentat uns certs canvis de plantejament.

Cal reconèixer el gran mèrit de Josep Tastú a l'hora d'elaborar una gramàtica en francès sobre la llengua catalana, que a principis del segle XIX encara no estava fixada pel que fa a l'escriptura i tot just es trobava als inicis de la codificació. Amb la gramàtica l'escriptor rossellonès va intentar treure el català de la categoria infamant del patuès. Tanmateix, la *Grammaire cathalane* no es va poder publicar per motius econòmics i no es va poder afegir a la llista de gramàtiques posteriors a la primera publicada, la de Ballot. A més, al llarg dels anys s'ha estès la idea, completament equivocada, que la gramàtica de Tastú és una simple còpia de la de Ballot. Això, que estigui escrita en francès, i que el manuscrit es guardi a París, expliquen per quins motius encara no ha estat editada. Cal recordar el valor d'un manuscrit com a original i únic, que és susceptible de perdre's, a diferència d'una edició. Per tant, editar-la encara és una tasca pendent perquè hi hagi una conservació més fàcil, així com estudiar a fons totes les parts del manuscrit i treure'n unes conclusions generals.

Treballs com aquest que ara presento són una petita contribució, i un avenç positiu, per finalitzar amb la mancança d'estudis crítics referits a aquest període. També per acabar de desacreditar la idea de 'Decadència' que encara distorsiona la història literària catalana en molts manuals de referència. És evident que en els darrers anys hi ha hagut avenços en el tema, però encara queda molt per fer.

10. Bibliografia

Baraut, C. (1993). L'ermita de Sant Dimes de Montserrat. *Montserrat: butlletí del Santuari*, 36, 49-58.

Cantó, J.M. (1856). *Mes lírico de María, o los cancioneros de Monserrat: Conforme se practica en la iglesia parroquial de los santos Justo y Pastor de Barcelona*. Imprenta de José Gorgas.

Creixell, L. (1987). *Una gramàtica catalana manuscrita: La Grammaire cathalane de Josep Tastú*. Dins Grau, M. i Poisson, O. *Estudis rossellonesos dedicats a en Pere Ponsich: miscel·lània d'arqueologia, història i història de l'art del Rosselló i de la Cerdanya*. (p. 529-543). Le Publicateur.

Dimes el Bon Lladre. (10 de febrer de 2023). En *Viquipèdia*. https://ca.wikipedia.org/wiki/Dimes_el_Bon_Lladre

Els Nostres Clàssics (ENC). (2022, novembre 9). *Manícula*. <https://manicula.narpan.net/>

Feliu, F. (2008). Problemes en l'edició de textos catalans de l'edat moderna. *Anuari Verdaguer*, 16, 353-376. <https://raco.cat/index.php/AnuariVerdaguer/article/view/201849>

Feliu, F., Martí, S., Ten, F., i Vicens, J. (1992). *Tractar de nostra llengua catalana: apologies setcentistes de l'idioma al Principat*. Eumo Editorial.

Josep Tastú. (9 de desembre de 2022). En *Viquipèdia*. https://ca.wikipedia.org/wiki/Josep_Tastu

Madurell, J. M. (1956). Pedro Serra y Postius. *Analecta Sacra Tarraconensia*, 29 (2), 345-400.

https://www.icatm.net/bibliotecabalmes/sites/default/files/public/analecta/AST_29.2/AST_29_2_345.pdf

Madurell, J. M. (1973). Más sobre Pedro Serra y Postius. *Analecta Sacra Tarraconensia*, 46, 387-421.

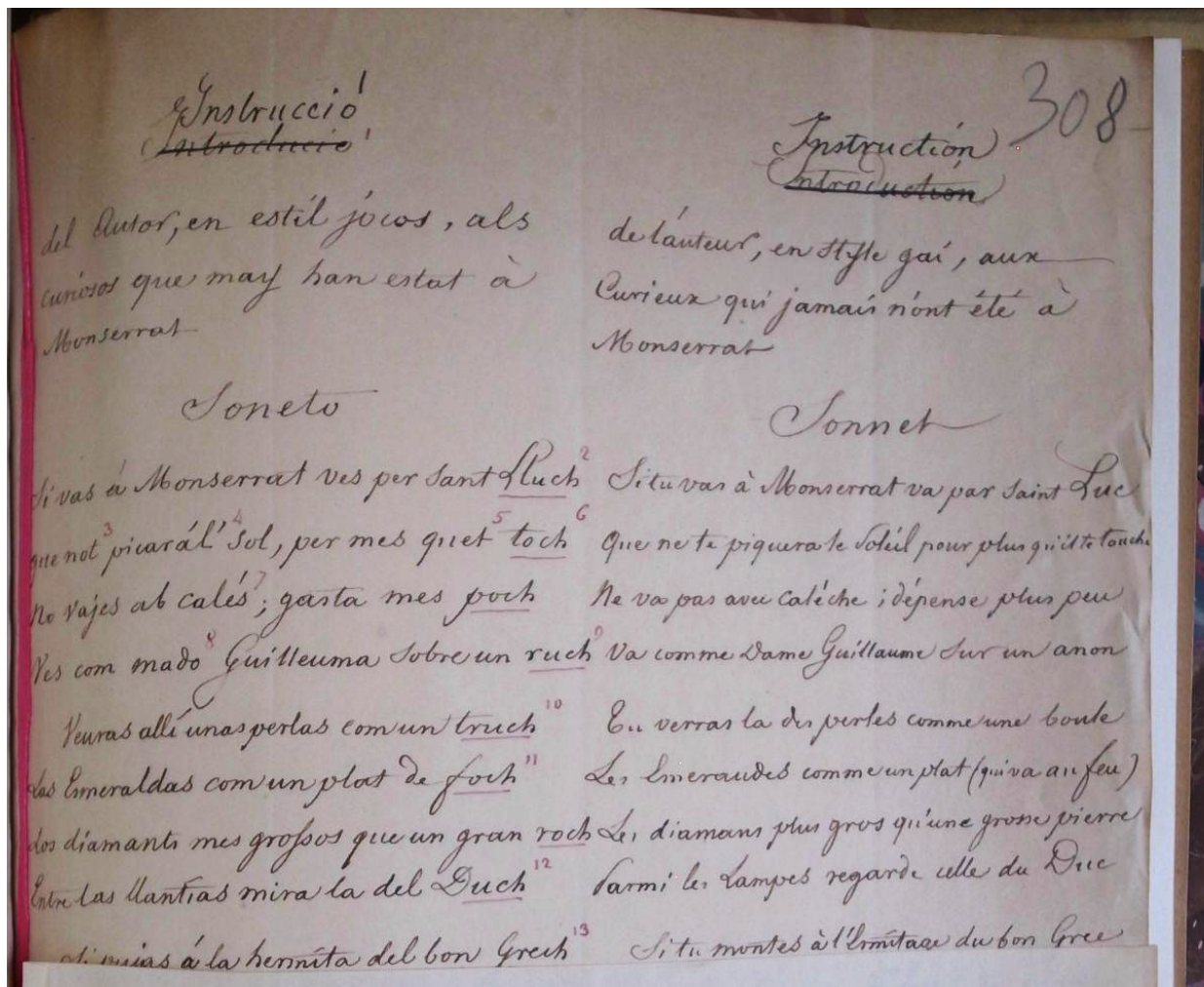
https://www.icatm.net/bibliotecabalmes/sites/default/files/public/analecta/AST_46/AST_46_387.pdf

Normes ortogràfiques. (1913). Institut d'Estudis Catalans.

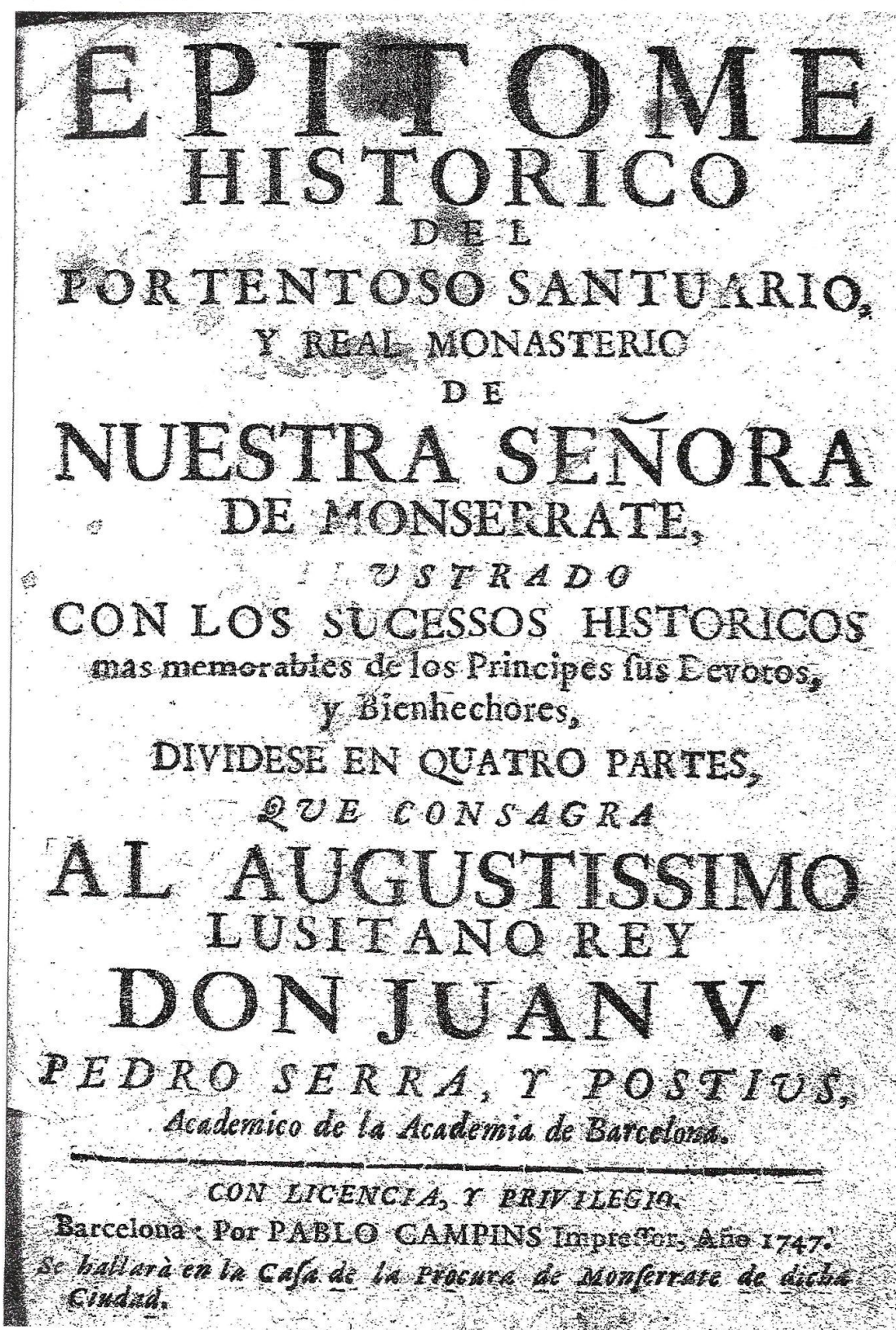
- Pascual, L. (2013). Alguns comentaristes ausiasmarquians. Aproximació a l'estudi de la crítica sobre Ausiàs March en el XIX. *Catalan Review*, 27, 69-86. <https://doi.org/10.3828/CATR.27.1.69>
- Perés, R. (1925). *Lo perquè de Barcelona de Pere Serra y Postius*. Impremta la Renaixensa.
- Perucho, J. (1992). *Els jardins de la malenconia* (1992). Edicions 62.
- Serra, P. (1726). *Prodigios y finezas de los santos ángeles hechas en el Principado de Cataluña*.
- Serra, P. (1993). *Epítome histórico del portentoso santuario y real monasterio de Nuestra Señora de Monserrate...* Librerías París-Valencia.
- Solà, J. (1929). *Història de Sant Salvador de les espases*. Tallers gràfics Joan Morral.
- Solà, M. (1852). *Monserrate subterrànea: sus cuevas galerías grutas cavernas maravillas*. Imprenta Hispana de Vicente Castaños.
- Tastú, J. (1833/4). *Grammaire cathalane*. Manuscrit inèdit, Biblioteca Mazarina, Institut de França, París.
- Tres, J. (2002). Prodigios y finezas de los ángeles de Pere Serra i Postius: una obra paradigmàtica del segle XVIII català. *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 48, 141-160. <https://raco.cat/index.php/BoletinRABL/article/view/16942>
- Valsalobre, P. (1998). *Fra Agustí Eura (1684-1763). Obra poètica (assaig d'edició crítica)*. [Testi doctoral, Universitat de Girona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). <http://hdl.handle.net/10803/7819>
- Vila, P. (2017). *Inventari aproximatiu a l'obra filològica catalana d'erudits i escriptors rossellonesos (segle XIX)*. <https://mariatoldra.wordpress.com/2017/12/05/inventari-aproximatiu-a-lobra-filologica-catalana-derudits-i-escriptors-rossellonesos-segle-xix/>
- Vila, P. (2021). Notes de lectura extretes d'arxius i biblioteques franceses que convenen a l'estudi de la llengua i la literatura catalanes del segle XIX. *Anuari Verdaguer*, 29, 57-70. <https://doi.org/10.34810/anuariverdaguer.2021.29.392709>

11. Annexos

11.1. Annex 1: Foli 308 del Ms.4512

- 11.2. **Annex 2:** Portada de l'Epítome histórico del portentoso santuario de Nuestra Señora de Monserrate.

INSTRUCCIÒ DEL AUTHOR,
 en estil jocòs, als Curiosos, que may han
 estat en Monserràt.

S O N E T O.

SI vàs à Monserràt, vès per Sant... *Lluch,*
 Que not picarà l'Sol, per mes quiet *toch,*
 No vajes ab calès, gasta mes *poch,*
 Vès com madò Guilleuma, sobre un. *Ruch.*
 Veuràs alli unas Perlas com un... *truch,*
 Las Esmeraldas com un plat de *foch,*
 Los Diamants mes grossos q un gran. *roch,*
 Entre las Llantias mira la del *Duch.*
 Si pujas à la Hermita del bon... *Grech,*
 Com molt no facias lo *xerrich xerrach,*
 Veuràs Pinsà que pren pinyò ab lo... *bech*
 De la ma del que và vestit de un... *sach:*
 Altres cosas veuràs, que jo no *aplech,*
 Perque no caben en aquest *buyrach.*

IN.

